

ELS CINGLES

DE COLLSACABRA

3 euros

PUBLICACIÓ SEMESTRAL

TAVERTET

ANY XXVII

Nº 57

JULIOL DE 2007

Les masies
de la Plana de Vic

Passat, present i futur
del FIMC

L'aufrany

Els depredadors
més senyors

S U M A R I

Editorial	1
Antics oficis al poble de Tavertet / Jordi Sanglas	2
Notícies sobre bruixes i persecució de bruixes a Tavertet / Rafel Ginebra	4
Les masies de la Plana de Vic / Antoni Pladevall	10
Testimonis de la devoció popular al Collacabra / Miquel Banús	12
Les festes vénen de lluny / Jordi Gumí	14
L'ermità del Far / Sílvia Aulet	17
El silenci de les muntanyes / Enric Cirici	19
Un quart de segle de vida. Passat, present i futur del FIMC / Tammy Abey	20
L'aufrany / Ma. Dolors Bagué	22
Els depedradors més senyors / Tammy Abey	24
Crònica de Collacabra	26
Racó del poeta	32

Any XXVII, Núm. 57. juliol de 2007

Redacció i administració:

Pl. Bisbe Guillem de Tavertet, 1. 08511 - TAVERTET

Tel. i fax: 93 856 52 24

E-mail: redaccio@elscingles.org

subscripcions@elscingles.org

egpages@yahoo.es

Pàg. web: www.elscingles.org

Director: Xavier Viladomat i Gil

Consell de redacció: Ernest Gutiérrez i Pagès, Joan Soldevilla i Calvo, Anna Borbonet i Macià, Lluís González i Ventura, Tammy Abey Parris

Col·laborador habitual: Jordi Sanglas i Puigferrer, Jordi Gumí i Cardona, Rafael Ginebra i Molins

Correcció lingüística: Anna Borbonet i Macià

Maquetació i impressió: Gràfiques DIAC

Rda. Camprodon, 2 - 08500 VIC

Publicació a Internet: Jordi Mas i Caballé

Corresponsal a Rupit: Miquel Banús i Blanch

Corresponsal a Cantonigròs: Isabel Corominas

Corresponsal a l'Esquirol: Mar Saborit i Verdager

La redacció no es fa responsable del contingut dels treballs que hi apareixen signats, ja que expressen l'opinió dels seus autors.

"Els Cingles" és una publicació de divulgació cultural editada per l'associació

"Amics dels Cingles de Collacabra" i es publica sense cap finalitat de lucre.

Dipòsit legal: B-8.390-79

Col·laboració: 3 €

Normes de publicació de "Els Cingles".

Els autors que vulguin publicar els seus treballs en aquesta revista, han de tenir present el següent:

- Els articles cal que estiguin escrits correctament en català i en format informàtic de mida DIN A4.
- Els peus de les il·lustracions i els noms dels seus autors aniran escrits en un full a part precedits d'un número que es repetirà a la fotografia o dibuix corresponent.

Distribució de "Els Cingles":

Amer: Llibreria Ca l'Olmo

Barcelona: Llibreria Quera

Llibreria La Pleta

Cantonigròs: L'Estanc

L'Esquirol: Estanc La Baldufa

Llibreria El Detall

Manlleu: Llibreria Contijoch

El Quiosc de l'Assumpta

Benzinera Feixas Aulet

Roda de Ter: Llibreria Can Manolito

Benzinera Feixas Aulet

Rupit: Ca l'Ample

Sant Feliu de Torelló: Santuari de la Salut

Tavertet: El Rebost de la Isabel

Torelló: Llibreria Xicoi

Vic: Llibreria La Tralla

Llibreria Muntanya de Llibres

Llibreria Pietx

Portada: La riera de Rupit al seu pas per la vila, amb un dels molins que s'hi trobaven: el molí d'en Marandes.

Foto: Anna Borbonet.

EDITORIAL

La primavera sempre ha estat una de les èpoques més boniques de l'any i sempre ha inspirat, d'una manera o altra, a tots aquells que tenim una especial sensibilitat per la natura i sabem apreciar l'espectacularitat del que ens pot oferir.

Ha estat un comentari general que la primavera que acabem de passar ha estat especialment esplendorosa. Potser el fet d'ésser constantment bombardejats de negativitat quotidiana ens ajuda a apreciar encara més les coses belles que ens pot oferir la vida, i davant de tanta generositat altruista, costa contenir l'alegria i no sentir cert optimisme. Sento que aquesta passada primavera ens ha ensenyat una altra realitat que transcendeix qualsevol tipus de visió pessimista de la vida.

Ser optimista no vol dir ser inconscient. Hem de veure els esdeveniments des del punt de vista que el futur sempre porta a una major entesa entre els homes, i un respecte cap al nostre planeta. Em direu que el món està malament; que hi ha fam, guerres, injustícies, que sempre hi han estat, però malgrat això estem millorant en conjunt, o almenys en una bona part de la humanitat hi ha una voluntat per assolir més benestar i justícia a nivell global. D'altra banda, la sensibilitat cap al medi ambient cada cop està més estesa –en uns països més que en d'altres, és clar– i, en general, tenim tots els ingredients per poder gaudir d'un món que, amb primaveres com aquesta, ens recorda que encara ens podem sentir orgullosos i afortunats de compartir-lo.

Aquella frase que diu: “un pessimista no és més que un optimista ben informat” no em serveix. Un optimista és aquell que veu el futur amb esperança, que creu que els humans tenim aquell desig de felicitat i, sobretot, ganes de aconseguir-la. Aquest desig, que individualment és concret i diferent per a cadascú, i que sumats, ens encamina cap a la millora de la nostra espècie.

Crec que amb l'augment de l'esperança s'hi afegeix l'augment de la consciència. Molts ja en som conscients de com podem millorar, ara només falta actuar i si seguim un vell consell de Sèneca que diu: “l'entusiasme et permetrà fer tot allò que desitgis”, és ben possible que puguem aconseguir bons resultats.

Per posar en pràctica els molts somnis que tots tenim cal aquest entusiasme. Si volem millorar la nostra vida i el nostre entorn cal superar el “tot s'hi val” i seguir el camí més ètic; el del respecte entre nosaltres i amb el nostre planeta. Aquest món tan complex en el qual ens ha tocat viure, però que amb primaveres com aquesta ens descobreix que Tots, en el fons, som Un.

FEIXAS AULET

• Estacions de Servei

• Distribució de Gas-oils

Tels. 93 850 01 21 - 93 850 00 68

ENERGIA PER A OSONA

ANTICS OFICIS AL POBLE DE TAVERTET

Hem pensat a fer una relació d'oficis que hi havia al poble de Tavertet des del record dels meus pares.

re la nostra tia Dolors i el nostre oncle Ramon; recordo que de menut hi anàvem el dia de la matança del porc. Hi va haver un altre sastre

Cal Sastre, al carrer de Sau, és una de les cases més antigues del poble. Hi figura la data de 1765.

Foto: Anna Borbonet

Començarem pels sastres. El primer devia ser a Cal Sastre, al carrer de Sau, casa que encara la gent gran coneixem per aquest nom i una de les més antigues del poble que a la nostra infància anomenàvem Cal Sastre Vell. Des de la casa es gaudeix de belles vistes de les Guillerries, dels afraus de Sotarroca, i de les cingleres de Can Feló i de Collsavenc. Al fons destaca la cresta de Sant Miquel Solterra.

La coneixíem prou bé aquesta casa, perquè quan ja no hi vivia l'antic sastre, hi va anar a viure

que va ser l'últim de plegar. És ben curiós que, segons explicaven els nostres pares, a Cal Corriu, al carrer de Dalt, hi havia dues sastresses, l'una era cega i l'altra s'hi veia molt poc, i la cega instintivament enfilava l'agulla per a la que feia la feina. Es veu que feien roba d'home i de dona, amb els famosos gipons per a les dones, que no totes les sastresses sabien fer.

Uns altres oficis foren els de *cisteller* i *barber* en un mateix personatge, que vivia ben a prop

C. Església, 2 • 08519 TAVÈRNOLES (Barcelona) • Tel. 93 812 22 23 • Fax 93 812 22 77
<http://saucollsabra.diba.es> • e-mail: saucollsabra@diba.es

de Cal Corriu. No sabem si va durar gaires anys, suposem que bastants, fins que va plegar i va marxar cap a Manlleu. Va passar la feina a l'aprenent que havia tingut: en Josep de Can Nazari, que va durar fins a principis dels anys quaranta, en què va marxar a Roda i després a Manlleu.

Gairebé enfront de Cal Corriu hi ha Can Pelat, on vivia en Ponç, conegut també per en Pelat, un dels *paletes* del poble. L'altre era en Pujolriu, que s'estava al carrer del Mig. Tots dos es devien partir la feina del poble. No sabem quan s'hi van instal·lar, deu fer molts anys. Sembla que la feina al poble devia escassejar i en començar a fer torres i xalets a Cantonigròs, tots dos hi buscaren l'habitatge i la feina no els va faltar, encara que en Pelat continuà fent molta de la feina de Tavertet.

Al carrer de Sau i fent cantonada amb la plaça de les Guillerries hi ha Can Jep, que conserva uns esgrafiats. Era la casa del *ferrer* d'aquest nom, ferrer de bona fama que a la vegada feia de campaner del poble, amb la particularitat que era molt bon campaner, fins i tot amb les campanes tocava alguna peça de música. Quan va morir, la ferreria d'aquella casa es va acabar; però, no sabem si va ser tot seguit, en va venir un altre de Sau que es va instal·lar a Can Bofia, al carrer del Mig. Va fer de ferrer de Tavertet fins que es va retirar entre els anys quaranta i cinquanta del segle XX. D'altra banda havíem sentit parlar d'un altre ferrer, el ferrer Mateu, que va viure al carrer del Mig, possiblement a finals del XIX. He recordat que aquest ferrer era carlista i havia anat voluntari als combats de la guerra carlista de l'any 1870, i n'explicava moltes facècies.

Tavertet també tenia un fuster, en Carrera, encara que tenia poca feina del seu ofici. Havia fet caixes de morts i altres feines, però quan va ser una mica gran ho deixà.

Hi havia famílies especialitzades en algun ofici, com els de Can Pau, al carrer del Bac, que eren *torronaires*. Per les festes de Nadal feien torrons i els rifaven amb una virolla que encara es fa servir actualment per a la rifa dels ous el dia de Pasqua. Una altra família eren *corders*, vivien al carrer de Baix i encara avui la casa es coneix per Cal Corder. En aquella època del segle XIX i fins ben entrat al XX, les dones del poble necessitaven cordes per lligar el feix de la llenya que anaven

a collir al bosc, ja que eren elles les que tenien temps per fer-ho, perquè els homes prou feina tenien a fangar l'artiga per sembrar el blat i les trumfes i d'altres viandes necessàries per mantenir la família. També als pagesos els calien cordes

Can Pelat és al carrer de Dalt, a la banda de ponent. Hi ha la inscripció: Antoni Joan Puig. 1715. Foto: Anna Borbonet

per fermar els animals de treball i les sogues per lligar la carretada de les garbes del blat i les trepelles. Per això era bo de tenir un corder al poble.

En aquest repàs sobre els oficis podríem incloure els secretaris de l'Ajuntament, que generalment eren veïns del poble. Sabem d'un Jofré, amo del mas Jofré, que fou secretari una colla d'anys.

També un tal Sabater, que precisament era l'amo de Cal Corder, va ser-ne molts anys segons hem pogut comprovar. Finalment, l'últim secretari fill del poble va ser Francisco Vilar, l'amo de Ca l'Eulari, que va exercir fins que es va retirar, a primeries dels anys trenta.

Can Jep, al carrer de Sau l'indant amb la plaça de les Guillerries, conserva part dels esgrafiats. En una llinda s'hi pot llegir: Joseph Novelles de Vall. 1800. Foto: Anna Borbonet

Jordi Sanglas Puiferrer

NOTÍCIES SOBRE BRUIXES I PERSECUCIÓ DE BRUIXES A TAVERTET EN UN PROCÉS FINS ARA DESCONEGUT

En el número 55 de Els Cingles, de juliol de 2006, en Jaume Crosas recuperava el procés seguit el 1619-1620 contra diferents dones del Cabrerès acusades de bruixes. El procés, donat a conèixer fa uns anys per Mn. Pladevall,¹ segueix sent probablement el més ric i suggerent dels que es coneixen fins ara de les nostres contrades per l'amplitud dels temes sobre els quals aporta informació.

Tanmateix, el procés, com que és fet per la cúria del senyor del terme del Cabrerès recull només acusacions relacionades amb fets esdevinguts dins la jurisdicció dels Cabrera però no recull res dels termes veïns, ni de Rupit ni de Tavertet.

Algun dels altres processos de bruixes ja coneguts i tractats per Mn. Pladevall ens parlen de processos en el terme de Rupit i de pretesos actes de bruixeria en el terme. Un procés fins i tot parla d'una suposada reunió de bruixes, que l'acusat nega, que hauria tingut lloc a Collsesvilles, just al límit entre el terme de Tavertet i el de Pruit,² però aquesta és l'única referència mig relacionada amb Tavertet. Vol dir que aquest terme va quedar al marge de la dinàmica general en aquella època de paroxisme gairebé paranoic en el tema de les bruixes?

És evident que no. Ja al número 24 de Els Cingles, de desembre de 1989, un article —publicat per error sense signatura però l'autor del qual era en Santi Fatjó Traveria—, es donava a conèixer la identitat d'una dona de Tavertet que morí a la presó del castell de Savassona, acusada de bruixa. Es tractava de Margarida Torra, soterrada el 13 de febrer de 1619 al cementiri de Tavertet, a la tomba de la casa de la Torre.

Aquesta dada, i la referència de Collsesvilles eren fins ara les úniques informacions que relacionaven bruixes i Tavertet. Fa pocs mesos, però, va aparèixer, en el fons de l'arxiu parroquial d'Avinyó, un procés de bruixes fet davant d'Antoni Vila i de Savassona, senyor i baró dels termes de Savassona, Sau, Tavertet i Sorcerols.³

El document és incomplet però les fases del procés que abasta van del 12 de gener al 29 d'abril de 1619, tot i que per referències del mateix procés sabem que s'havia iniciat com a mínim ja el dia 7 de gener. La part principal és entre el 12 de gener i el 6 de març. Això vol dir que la dona de Tavertet acusada de bruixa, la Margarida Torra, morí precisament durant la primera fase del procés contra les bruixes del terme del baró de Savassona, potser esperant ser processada.

És interessant fer notar que aquest procés no tan sols és anterior en alguns mesos al procés contra les bruixes de l'Esquirol, que comença l'1 d'agost del mateix any, o al procés que esmenta Collsesvilles que és del juliol del mateix any, sinó que passa a ser el primer pel que fa als processos de bruixeria coneguts fins ara de terres osonenques d'aquell període.⁴

Els acusats en aquest procés fins ara desconegut són: Montserrat Quer, bracer de Susqueda habitant a Querós —*Montserrat* era aleshores nom d'home—, la seva germana Segimona Quer (una altra germana i també llur mare són igualment tingudes per bruixes), Marianna Corbera de Santa Maria de Montsolí, terme de Sau; Francina Solà o Solana, vídua, de Vilanova de Sau; Joan Pagès, bracer de Sant Andreu de Bancells, Margareta Baldà, vídua, de Querós, i Jaume Parareda àlies Riba, de Bancells.

Montserrat Quer i la seva germana Segimona són condemnats a la forca el 25 i 26 de gener, Marianna Corbera el 20 de febrer, Francina Solana el 21 de febrer i Joan Pagès el dia 22 de febrer. Dels altres dos no en tenim la sentència.

Un cop sentenciats i abans de ser executats se'ls tornava a interrogar, sota tortura, per tal que delatessin altres bruixes o bruixots, i en aquestes circumstàncies podien acabar confessant tot el que se'ls volgués fer confessar, i això ja era suficient per iniciar un nou procés que acabaria inevitablement en noves condemnes a mort.

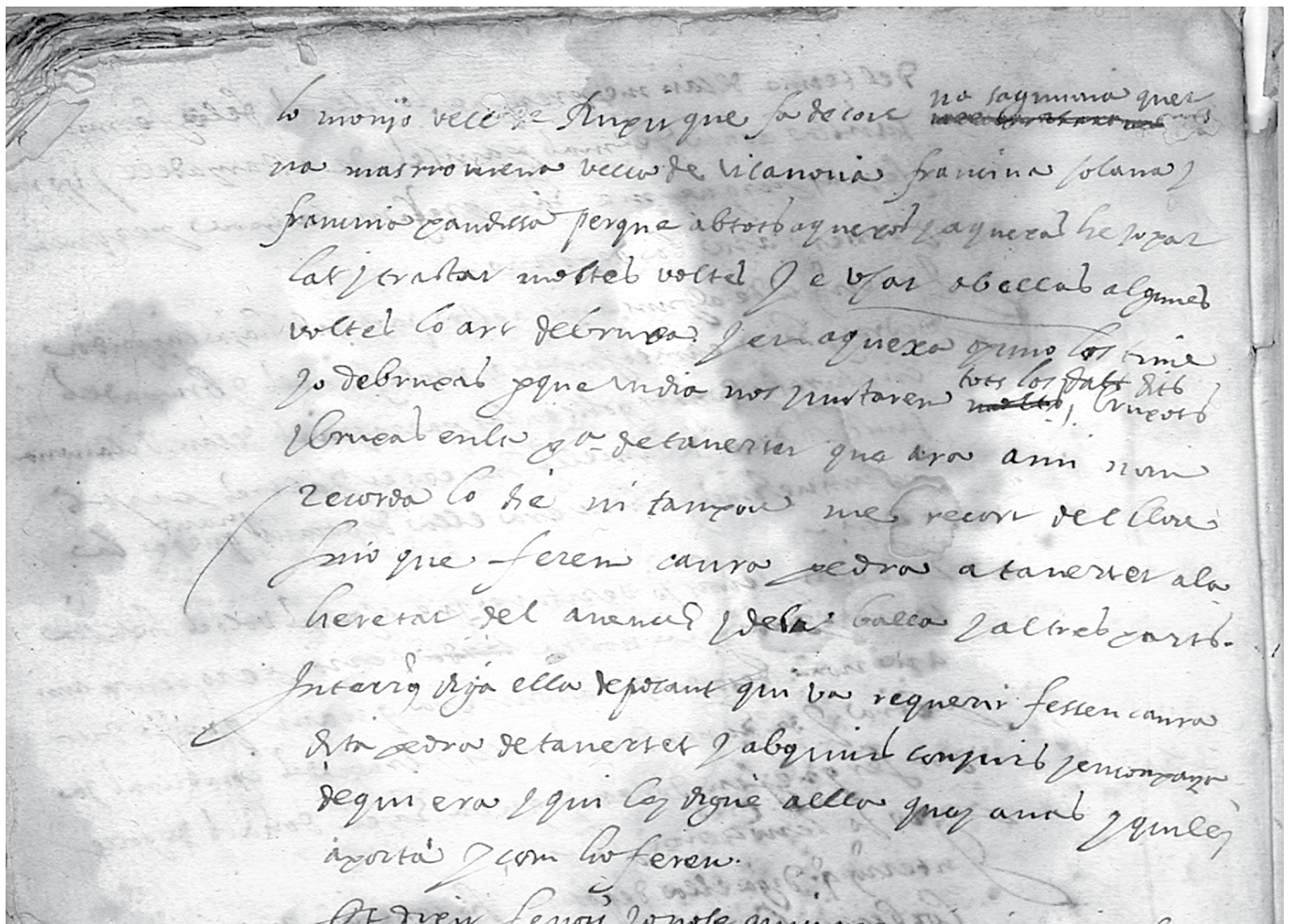
Com que els judicis d'aquesta mena requerien tota una infraestructura per a les tortures etc., el procés no es fa a dins el terme del baró de Savassona sinó que té lloc a les presons de Vic (que eren a l'antic Palau de Montcada, bastit a l'entorn del Temple Romà), on es concedeix territori jurisdiccional al senyor de Sau i Tavertet.

Centrant-nos només en l'aspecte que ara ens interessa, la primera referència a Tavertet, i també a Margarida Torra, que apareix en el procés és a la declaració sota tortura de Segimona Quer el 26 de gener, després de ser-li comunicada la sentència de mort. L'interrogatori havia començat al matí i s'havia interromput al migdia per dinar. Es reprèn a les quatre de la tarda i ja en la primera interrogació Segimona es rendeix i "confessa" tot el que el tribunal volia sentir. Ratifica la declaració que havia fet el dia 7 de gener, i entre d'altres coses hi afegeix que:

..en lo aplech que férem en las Palancas de Casserras [h]y era ma germana Barthomeua Quer

que també sé jo és bruja, y també y coneguí (...) a madó Masromeua vella de parròquia de Vilanova, (...) a Madó Francina Solana viuda de parròquia de Vilanova, y lo monjo vell de Rupit. Y també me recort molt bé (...) que en lo estiu proppassat ab lo art del dimoni y mal esperit nos iuntarem molts bruxots y bruxas **en un lloch i muntanyas més alt de Tavertet**, que no sé lo nom de la montanya sinó que'm recort que'ns iuntarem y férem caura pedra en la dita parròquia de Tavertet y altrás parts, en lo qual lloch me recort que'y viu y coneguí tots los que tinc dits y anomenats, y anomenades en la primera y present depositió, ço és en Montserrat Quer mon germà, na Bartomeua ma germana, Mariana Corbera muller de Montserrat Corbera, Francina Solana viuda de parròquia de Vilanova, Joan Pagès de Sant Andreu, na Masromeua vella que no li sé lo nom, **na Torra vella de Tavertet**, lo monjo de Rupit, y me recort que en dit ajust y montanya tots los que tinc dits bruxots y bruxas saltaren y ballaren en companyia del dimoni, y menjaren y aprés dit dimoni nos cavalcà a tots y a totes, ço és a nosaltras donas bruxas per

Fragment del manuscrit
(AEV)

avant per lo vas natural, y a dits bruxots per darrera per lo ses, y après adoràvem tots lo dit dimoni y li offeríem ço és los hòmens bruxots diner; y nosaltres les donas candela (...). (f. 41-41v)

El pretès aplec de les Palanques de Casserres, i també bona part dels que teòricament hi prengueren part, són esmentats en el procés posterior que també parla de Coll ses Viles.⁵ En aquest cas la Quer no recorda el nom del lloc de la trobada “en un lloc més alt de Tavertet”. Però ho sabien prou els interrogadors. Així, en l’interrogatori que fan el 31 de gener a Marianna Corbera, a banda de demanar-li que confessi les circumstàncies de l’aplec de les Palanques de Casserres, —que segons diuen tingué lloc el 1617, el dia de santa Magdalena (22 de juliol) i l’endemà, i que s’acabà amb una gran pedregada al terme de Sau—, a banda d’això, dèiem, li demanen...

...que diga ella deposant si un altre dia que érem en lo mes de juny més prop passat se juntaren tots y totas los dalt anomenats y anomenadas ab lo art del dimoni en un lloch anomenat Coll ses Vilas que és entre Tavertet y Prohit y si en dit ajust se juntaren trenta o més. Diga quants y qui eran, [que] en companya del diable en forma de cabró ab la banya en lo front digueren y offeriren al dit dimoni tots los

*Amb cert greix fus
com diu la gent,
se fan ungüent
e bruixes tornen
en la nit bornen,
moltes s’apleguen,
de Déu reneguen
un boc adoren,
totes honoren,
la llur caverna
que es diu Biterna,
mengen e beven,
après se lleven,
per l’aire volen,
entren on volen.*

Fragment del llibre *Espill*
o *Llibre de les dones*, de
Jaume Roig (1460)

mals y danys que cada hu d’ells havia fets, y si saltaren y ballaren y si manjaren y si offeriren y adoraren lo dimoni y li besaren lo detràs y si determinaren de fer caura pedra y neula y altres bruxarias y si lo dimoni tingué part ab tots y ab totes carnalment com dalt és dit, y si en aqueix temps caygué dita padregada en la parròquia de Tavertet, y si fou la causa de què dita pedregada caygués na Torra vella de Tavertet. (f. 46-46v)

L’acusada respon: *señor, jo en axò no’y sé res.*

La trobada de Tavertet esmentada per Segimona Quer, per tant, ha de ser la de Collsesviles que anomena Marianna Corbera, i hauria tingut lloc el juny de 1618, i hauria acabat amb la pedregada a Tavertet (que deu ser l’única cosa real), a proposta de la Torra vella.

El mateix dia s’interroga Francina Solana i se li pregunta si coneix la Torra vella de Tavertet, i diu que no. També li pregunten per la trobada de les Palanques de Casserres, la de pla Ballador, prop de font Samallera, cap al coll de Querós i, de nou, també per la de Tavertet, en els mateixos termes que hem vist. L’acusada respon que no sap res de tot això i que no ha estat mai a Collsesviles.

L’1 de febrer s’interroga Joan Pagès. Se segueix la mateixa dinàmica i li demanen si coneix, entre d’altres presumptes bruixes i bruixots, la tal Torra. Ell en coneix d’altres, però la Torra no. Se li pregunta per pla Ballador, per les Palanques de Casserres, i també per Collsesviles, i sobre aquest darrer punt ell diu: *may só estat a Tavertet ni en aqueix lloch de Coll ses Vilas.* El 15 de febrer se’l torna a interrogar, ara sota tortura i el primer que se li pregunta és pels aplecs de “Font Samallera, Pla Ballador, de Casserras y Coll sas Vilas entre Ropit y Tavertet”. L’acusat insisteix, gemegant, que no sap res. L’interrogatori s’allarga i a les 12 s’interromp per dinar. Es continua a les tres de la tarda i com en el cas de Segimona Quer en la primera escomesa de la tarda el torturat cedeix i comença a confessar. Descriu amb tot luxe de detall els encontres de font Samallera i Palanques de Casserres que abans havia negat, però res de Collsesviles.

La declaració de l’altra acusada, Marianna Corbera, el 20 de febrer, no aporta res, i quan el

dia 6 de març interroguen Jaume Parareda àlies Riba diu que de les trobades no en sap res, i que a Collsesviles no hi ha estat mai.

Finalment el 27 d'abril s'interroga la darrera acusada, Margarida Baldà, que resulta ser la més loquaç. Li demanen si coneix, entre d'altres, na Torra vella de Tavertet. Aquest interrogatori dona més detalls sobre la trobada de Tavertet, que tot i que ella no recorda el lloc no pot ser altra que la de Collsesviles:

...señors, jo de aquexos y aquexas que me han [anomenats] y anomenades jo coneix molt bé y he conegut [Marianna] Corbera, Barthomeua Quer y a Barthomeu Cr[ous], na Torra vella de Tavertet, na Tr[ia]s vella, lo monjo vell de Rupit que fa de coch, na Sagimona Quer, na Masrromeua vella de Vilanova, Francina Solana y Francina Pandissa perquè ab tots aquexos y aquexas he jo parlat y tractat moltes voltes y é usat ab ellas algunes voltes lo art de bruja, y en aquexa opinió los tinch jo de bruxas perquè un dia nos juntarem tots los dalt dits bruxots y bruxas en la parròquia de Tavertet, que ara a mi no'm recorda lo die ni tampoc me recort del lloch, sinó que férem caura pedra a Tavertet, a la heretat del Avenç y de la Balla y altres parts.

Interrogata diga ella deposant qui va requerir féssen caura dita pedra de Tavertet y ab quins conjurs i en companyia de qui era y qui le'y di-

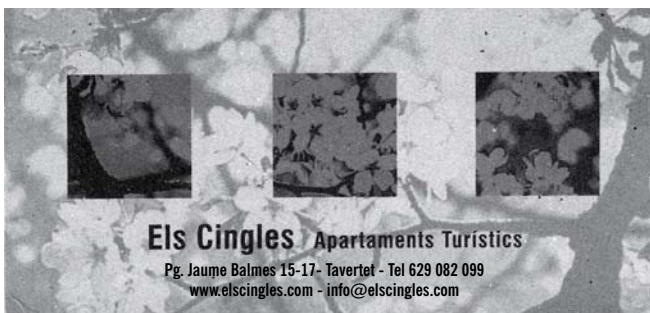
gué a ella que'y anàs, y qui le'y aportà y com ho feren.

Et dixit: Senyor, jo no sé qui'u requeri ni qui no, sinó que na Sagimona y na Barthomeua Quer m'o digeren que'y anàs, y axí jo'y aní a Tavertet, y en companyia del dimoni en forma de cabró ab alguns conjurs férem caura pedra, però jo no sé com s'o feren ni com no, sinó que los altres que dalt tinch dits y anomenats pagavan tres vergasadas en un biot de aygua y aquí mateix se alsà la boira y mal temps, y aquí mateix la padregada, i a mi no'n recorda lo dimoni què'ns deia ni lo que férem perquè jo som molt flaca de mamòria, que aquí mateix no'm recorda res.

Interrogata si és estada en altrás jornadas a las Palancas de Casserras y a Matarrodona, Pla Ballador, en companyia dels dalt dits per fer caura pedra y fer altrás bruxarias y mals ab art del diable.

Et dixit: Senyor, ja pot ser que jo'y fos estada però a mi ara no'm recorda, com som vella y aca[...].

Interrogata com axí nega la veritat perquè la cort està plenament informada de què ella deposant en companyia dels dalt dits anomenats y anomenades ha fets y perpetrats mols crims y nefandos delictes, com és renegar de Déu nostre senyor y pendra lo dimoni per para y a sa mara per mara, adorar lo dimoni, tenir tractas ab ell (...), y altres enormes delictes, diga quants anys ha que usa de aquex mal art de bruja, y qui le'y ha amostrat, y quines cosas

Els Cingles Apartaments Turístics
Pg. Jaume Balmes 15-17- Tavertet - Tel 629 082 099
www.elscingles.com - info@elscingles.com

LA TORRE DE LA VALL
TAVERTET
Telèfon 609 37 52 59. www.torredelavall.com

ferrer
automecànica
taller de reparacions
tel. 93 856 81 04 carrer sant martí, 21
mòbil 689 520 597 08511 l'esquirol
jferrer@cecauto.com Sta. ma. de corcó

L'Avenc
Tavertet 08511
Barcelona
info@avenc.com
L'Avenc
DE TAVERTET

Les bruixes barrejaven els ingredients necessaris per provocar morts i calamitats. Gravat de l'obra d'Ulrich Molitor De Ianiis et phitonicis mulieribus. c. 1489. Biblioteca de la Universitat de Glasgow.

y bruxarias ha fetas ab lo art del dimoni y en companyia de qui, y com de tot diga la veritat.

Et dixit: Senyors, jo deu haver alguns vint anys poch més o manco que som bruixa y he usat de dit malt art de bruixa, que m'o amostrà dita Barthomeua Quer a la parròquia de Carós. Jo no'm recorda què'm digué sinó que m'o amostrà y ja he dit he usat de dit mal art de bruixa en companyia de ditas Sagimona Quer, Bartomeua Quer, Montserrat Quer, Marianna Corbera, Francina Solana, Barthomeu Crous, lo coix de munt, na Torra vella, que'm férem caure pedra a Tavertet, y jo may he donats golls sinó és a na Masfarrera de Sau, a la majordona y al escolà del senyor rector de Tavertet, y deu haver un any que'ls doní dits golls a na Masfarrera y alguns tres o quatre mesos a la majordona y scolà del rector, (...) y ja pot ser que jo haja fets y posats a[.....] y nefandos delictes y bruxades, y donats golls a [.....] y criaturas però axò a mi no'n [recorda] per ser jo tan vella y desmemoriada (...). (f. 83-83v)

Aquesta dona, que reconeix ser vella i desmemoriada i que sembla fins i tot una mica trastocada aporta, com veiem, més informació sobre Tavertet. En primer lloc precisa que amb els seus encanteris van fer caure pedra "a Tavertet, a la heretat del Avench y de la Balla y al-

tres parts". No sabem amb què cal identificar el segon topònim. Potser l'Abella? A banda d'això, però, confessa també haver donats golls a la majordoma i a l'escolà del rector de Tavertet pocs mesos enrere.

Així doncs, Tavertet no va pas quedar al marge del mite de la bruixeria. I el mite no és aquí diferent: tots els fets es redueixen a algunes pedregades en els mesos de l'any en què les pedregades són normals, i, com hem vist en la darrera declaració, a alguns golls, malaltia carencial endèmica en aquesta àrea geogràfica. Tot, per tant, fets perfectament naturals que no requerien de cap intervenció maligna per manifestar-se i que només per la mena de moda ratllant en la simple història es va atribuir, en aquells anys, als actes de bruixeria. Pel que fa a les reunions com la de Collsesvilles... És possible que hi hagués algun fons de veritat en aquestes trobades de personatges marginals? Les úniques referències són les confessions, sovint sota tortura i sovint de persones ja condemnades a mort, que es limitaven a admetre les acusacions i afirmacions que els atribuïa el tribunal. Així, no tan sols els detalls "confessats" sobre les trobades resulten absolutament inversemblants, sinó que fins i tot com a "reunions" resulten més que improbables, i les declaracions cal atribuir-les ocasionalment a al·lucinacions patològiques de personatges marginals, però més sovint als prejudicis dels tribunals, que recollien els mites i les fòbies de la societat del moment, i que tenien els instruments processals per aconseguir plasmar-los en confessions.

I precisament aquest paper rellevant dels tribunals ens porta a dir que probablement el terme de Tavertet no sols no va quedar al marge en la dinàmica de persecució de bruixes sinó que pot ser que tingués un paper rellevant en l'inici de la dinàmica. Per una banda ja hem dit que aquest procés és el més antic dels conservats de l'àmbit osonenc, i pot ser que sigui un dels primers que es van fer. Però per altra banda, i és ben interessant, una part significativa dels processos osonencs de bruixes conservats van ser presidits precisament pel senyor del

terme de Tavertet, Antoni Vila i de Savassona, baró de Savassona, senyor dels termes de Sau, Savassona, Tavertet i Sorerols. Així, a banda de presidir aquest procés entre gener i abril del 1619 Antoni Vila i de Savassona presideix, com a procurador general del terme de Rupit, el procés en què se sentència a mort, el maig del mateix any, dues dones i un home de Rupit; i encara, com a governador general de les baronies de Taradell i Viladrau presideix el procés en què el 29 d'abril de 1620 són condemnades a mort tres dones de Viladrau, i el procés en què el 3 de juny del mateix any són condemnades sis altres dones de Viladrau.⁶

No és gens d'estranyar que el Savassona tingués aquests càrrecs en els termes de Rupit i de Taradell perquè en aquell moment la jurisdicció dels dos termes era a mans de Carles de Vilademany i Cruïlles, casat amb Jerònima Vila de Savassona, germana del baró de Savassona.⁷ Ambdós, a més, eren nyerros significats. En qualsevol cas, doncs, sembla que Antoni Vila tingué un paper més que rellevant en la persecució de bruixes, que hauria iniciat en els seus propis dominis jurisdiccionals i que hauria portat també als dominis del seu cunyat.

Rafel Ginebra i Molins

Notes :

1-Antoni PLADEVALL i FONT, *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del s. XVII*, dins "Monografies del Montseny", núm. 1 (1986), p. 93-165.

2-Vegeu nota precedent. El procés és publicat a NOLASC DEL MOLAR, *Procés d'un bruixot*, Olot (primera ed. 1966, reed. 1980). Els esments a Collsacabra són a p. 92, 100, 101. L'acusat diu que a l'aplec no hi va ser, encara que admet que en una ocasió el dimoni li portà, quan no hi havia ningú.

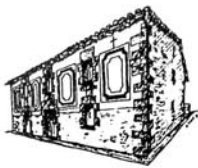
3-El procés és ara a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, fons Arxiu Parroquial d'Avinyó, W/2.

4-Són posteriors a aquest els processos citats per Antoni PLADEVALL (op. cit.), p. 93-165.

5-Vegeu NOLASC DEL MOLAR, *Procés d'un bruixot*, (op. cit.), p. 92, 100, 101. El procés no esmenta mai la Torra, que ja era morta perquè el procés s'inicia a principis de juliol del 1619.

6-Vegeu PLADEVALL, (op. cit.).

7-Antoni PLADEVALL i FONT, *Taradell: passat i present d'un terme i Vila d'Osona*, Vic : Eumo, 1995, p. 405. En aquesta pàgina Pladevall dona com a data de la mort de Vilademany el mes de febrer de 1619, i per tant els processos presidits per Vila en els termes del Vilademany ho serien després de la mort del seu cunyat, encara que en el mateix llibre, p. 111, s'indica que Carles de Vilademany hauria mort el 1626.

**RESTAURANT
CAN BAUMES**

C. de Baix, 2

Tel. 93 856 52 07

08511 TAVERTET

REPARACIÓ DE COTXES

*Josep
Juventeny*

Taller: C. Pedró, s/n

Tel. 93 856 83 27

SANTA MARIA DE CORCÓ

Hostal Collsacabra

BAR-RESTAURANT • HABITACIONS

Passeig de les gorgues, 6 Tel. 93 856 81 53
08511 SANTA MARIA DE CORCÓ - L'ESQUIROL

Hostal Can Nogué

C. del Mig, 2
Tel. 93 856 52 51
TAVERTET

LES MASIES DE LA PLANA DE VIC*

Si contemplem la Plana de Vic des del magnífic mirador de Sant Sebastià, de Sant Bartomeu del Grau, de la Miranda, vers Muntanyola o des de qualsevol indret enlairat de la comarca, aquesta ens apareixerà com un sembrat de masies envoltades de camps i avui dia de granges o coberts per a les feines agrícoles. Anys enrere, aquesta vista hauria estat molt més bucòlica, amb les garberes que a principis de l'estiu puntejaven els camps segats o amb els típics pallers que tot l'any feien costat a les masies i que eren un indicatiu de la seva riquesa.

*La masia de les Canes (Centelles) és d'origen medieval, i esmentada al 1515 com a pertanyent a la parròquia de Santa Coloma de Centelles.
Foto: Anna Borbonet*

La Plana de Vic era, i continua essent, una comarca bàsicament agrícola, d'hàbitat dispers i un dels llocs de més densa ocupació de masies. Les poblacions que ací i allà apareixen al fons o a les graonades de la gran cassola que forma la Plana no li han llevat aquest caràcter.

La història de la masia a la Plana de Vic i a Osona en general té dues etapes: una que va dels inicis històrics al segle XVI i l'altra que va del segle XVI a l'actualitat. Tot el que es coneix d'abans del segle XVI és pura història, mentre que d'aquest segle en endavant ens queden ja edificacions, bé que la majoria són dels segles XVII i XVIII.

La primera documentació osonenca dels segles IX i X parla de vil·les o grans propietats rurals, estructurades o fetes a imitació de les

vil·les o propietats rurals romanes, poques en nombre, que es repartien els antics termes amb un màxim de deu o dotze pels termes grans: Gurb, Manlleu, Torelló, Centelles, Taradell, Seva etc. i tres o quatre per termes més petits com Vilalleons, Riudeperes... o bé formant elles soles un terme com els casos de Torrellebreia, Vilagelans o Conanglell, termes que s'integraren més tard en altres demarcacions veïnes. Aquestes vil·les es repartiren aviat en molts masos secundaris i així, al llarg dels segles XII i XIII, la comarca havia assolit un nombre extra-ordinari de masos, més que a l'actualitat, la majoria dels quals desaparegueren per mort dels seus habitants en la Pesta Negra del 1348 i disturbis de mitjan segle XIV.

La documentació ens diu, per exemple, que entre principis del segle XIV i principis del segle XV la parròquia de Gurb va passar de 141 masos a 46; Folgueroles de 126 a 33; Taradell de 85 a 32; Viladrau de 87 a 28; Santa Eugènia de Berga, de 76 a 24; Vilalleons de 61 a 18 etc.

Aquesta gran florida de masos fou deguda a les especials condicions del feudalisme que vinculava la gent al sòl i no permetia passar d'un terme a l'altre. El masos anteriors al segle XIV cobrien poc més que cabanes, a vegades adossades a balmes, que no han deixat pràcticament rastre fora d'alguns murs aprofitats en els masos refets en la segona època esmentada.

Al llarg del segle XV, els masos que varen quedar dempeus es varen enfortir molt per l'adjunció de les terres dels masos rònecs i així es varen formar les grans cases pairals, la majoria encara subsistents. Aquests masos que han perdurat varen afermar-se després de la guerra remença o lluita dels pagesos contra els seus senyors que va commoure el país entre el 1450 i el 1486 i en la qual la Plana de Vic va tenir un lloc molt destacat. Una de les primeres revoltes d'aquesta guerra social tingué lloc precisament al terme de Gurb de la Plana vers el 1450.

En el transcurs dels segles XVI i XVII, la majoria d'antics masos ven refer els seus casals, cosa que indica un notable progrés econòmic de part de la pagesia i es varen edificar els masos que tenen els interessants finestrals de tipus gòtic dels quals en queden bonics exemples a diferents indrets de la Plana i dels voltants, com són els masos de Torre del Bosc de Granollers de la Plana, l'Avenc de Tavertet, Alemany de Viladrau, Bellfort de Manlleu, el Soler de Sant Julià Sassorba, Corminons de la Creu de Tona etc., no tants però com al Vallès, Gironès o Empordà que tingueren el sobreeximent econòmic ja a principis del segle XVI, mentre que a Osona aquest es pot situar, per les construccions, a darreries del segle XVI, bona part del segle XVII i sobretot al llarg del segle XVIII.

És impossible fer un inventari de les masies d'aquests segles perquè són nombroses i destacades a cada terme i racó de la Plana. Si s'entra a Osona per la carretera N-152 [C-17], provinent de Barcelona, el viatger remarcarà tot seguit els grans masos de les Canes, prop de Centelles; l'Illa, al pla de Balenyà i el Taravau del terme dels Hostalets de Balenyà; la Canal, la Ferreria, aquesta adaptada per a hostal, Corminons de la Creu, l'Aranyó, l'Hostal d'en Valls... de Tona; tot seguit les grans masies de Malla: el Prat, el Bolló, el Barrà, el Ricard amb la seva decoració isabelina a la galeria, la Cirera, o l'Hostal Nou, per enumerar només les més visibles, puix que cada municipi dels esmentats compta amb altres masies més amagades rere comes o petits turons

Si es ve de la Garrotxa, són inoblidables masos com les Viles o el Bac de Collsacabra, Corriol o la Sala de Rupit, Aiats, la Parra, la Guàrdia, la Bertrana, Carboneres, la Vall o Sorribes del municipi de l'Esquirol, i tot el gran escampall de masos i masies de Roda o de Manlleu. L'entrada pel Ripollès permet admirar l'Espona de Saderra, Bajalou, la Mambla, el Callís, la Font, l'Ordeig, i tants masos de bella presència de les Masies de Voltregà, de Gurb i de Vic. I pel costat del Lluçanès, casals com les Ferreres de Sant Bartomeu, el Vilar de Sant

Boi, la Vila, el Reixac i la Noguera d'Olost, Casamiquela etc., formen un complement indispensable del paisatge amb la seva severa i elegant arquitectura.

Els masos tingueren tanta importància que al segle XIX hi havia els municipis independents de Masies de Sant Pere de Torelló, Masies de Manlleu, Masies de Sant Hipòlit de Voltregà i Masies de Roda, dels quals encara subsisteixen els dos darrers.

Avui dia continua essent impensable, tant des del punt de vista econòmic, com històric i paisatgístic, una comarca d'Osona o una Plana de Vic sense masies.

Antoni Pladevall

* Aquest article fou publicat el 4 de maig de 1984 al diari *El 9 Nou* d'Osona.

Aquesta masia, la Canal (Tona), ja no existeix. D'origen antic, fou modificada al segle XIX amb una façana de galeries i el cos de la lluernia central. S'abandonà i ara en queden escassament algunes parets.

Foto: Anna Borbonet

Corominons de la Creu, a nord de Tona i vora la carretera, és un mas clàssic d'estructura basilical i porta dovellada. En una llinda figura la data de 1556.

Foto: Anna Borbonet.

TESTIMONIS DE LA DEVOCIÓ POPULAR AL COLLACABRA

Sant Ferriol de Rupit

Aquest article és l'inici d'un recorregut per un seguit de significatives fites del Collacabra, senzills monuments a la tradició religiosa rural.

Molts elements del patrimoni historico-cristià de la nostra terra els trobarem sembrats aquí i allà per aquestes muntanyes en forma d'esglésies, santuaris i també rústiques ermites i capelles, pedrons i oratoris... No hi ha turó sense ermita ni carrer sense fornícula.

Avui parlarem dels pedrons, els més humils de les construccions de caire religiós.

Els pedrons solen ser construccions centenàries, alguns dels quals sense data de naixement. Són fruit de la devoció popular, en altre temps molt arrelada als nostres pobles, procedent sovint de costums ancestrals radicades en el paganisme. El pedró sol ser una columna quadrada, amb una fornícula que dins allotja una imatge de la Mare de Déu o d'algun sant o santa, protegida per una reixa i coronada per una creu.

Dins d'aquest benaurat Collacabra en trobem un bon estol: el del Roure, del Far, de l'Alzina de Sant Cosme, de Santa Llúcia, dels Dolors, de Sant Bernat, del Casot, de Sant Ferriol, les creus de Coldecondreu i molts d'altres. Trobem pedrons escampats per diferents municipis; d'alguns sols quedaven les restes oblidades o mig enterrades dins les bardisses. A voltes sols el butlletí d'algun centre excursionista en feia esment. Molts pedrons no s'escaparen de la destrucció en temps de la guerra civil. Passada la marfuga varen arribar nous aires abans que caiguessin en l'oblit, i a poc a poc es varen anar restaurant. Les festes i aplecs que se celebraven al lloc d'alguns pedrons ja no es varen fer mai més.

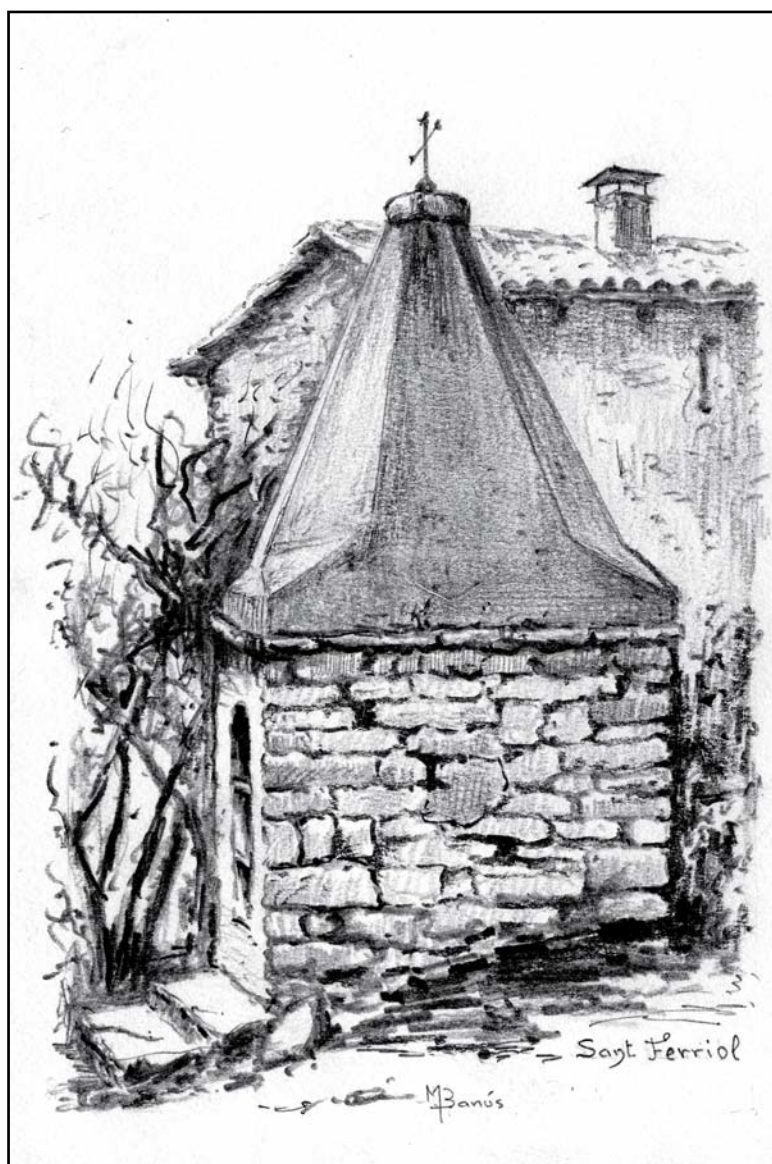
Festes, aplecs, romiatges, rés del rosari... eren una mostra de la ingènua espiritualitat popular d'aquesta gent camperola. Alguns pedrons tenien goigs propis, d'altres una història molt més minsa. Avui voldria parlar-vos del més humil de tots els pedrons del Collacabra, que no és altre que el de Sant Ferriol de Rupit.

HISTÒRIA:

Petit pedró de parets arrebossades amb teulada piramidal situat a la vora de Can Violant, l'última casa del carrer de la Pedrera número 14, a nord-est de la vila. Es troba prop de la masia, avui enrunada, del Saltiri i

El pedró de Sant Ferriol de Rupit

Dibuix: Miquel Banús.

de la font del mateix nom que dona aigua a Rupit. En començar la guerra civil de 1936 es destruï la imatge que tenia i no se'n posà cap fins que es restaurà l'any 1978 per l'actual propietari, Ramon Medina, de Vic. La imatge actual és de terracota, obra de l'artista J. Costa, prevere.

Ferriol era un tribú militar romà que visqué entre els segles III – IV i va morir màrtir a Viena del Delfinat, en temps de Diocleciana. Per tradició s'ha cregut que formava part d'una colla de lladres, que es penedí i féu penitència. Se'l considerava patró dels lladres i coixos. És advocat per a tota classe de dolor corporal.

El pedró de Sant Ferriol no té data d'origen. Ningú no sap quan ni com es va construir. No hi ha cap notícia ni document, cap data gravada a les seves humils parets. Sembla totalment una flor humil nascuda a l'ombra de les pinedes de Corriol, la Torre, Casadavall, l'Om i el santuari del Far. No se'n coneix cap goig ni festa en honor seu.

L'any 1981, en motiu de les visites per aquests cims del Grup de Recerca Folklòrica

En la reconstrucció es posà una rajola dins la fornícula on es poden llegir dues quartetes, amb lletra de M. Banús:

*És humil vostra capella
pró més resplendent que el Sol:
Sigueu-nos guia i estrella
gloriós Sant Ferriol*

*Ens faltava un advocat
i hem posat el ulls en vós:
Protegiu aquest veïnat
Ferriol, màrtir gloriós.*

ca d'Osona, que tan bon treball varen fer, en Jaume Ayats, component de dit grup, va musicar unes còpies que havia fet el mateix autor de la lletra de la rajola.

Aquí tenim aquestes còpies i que sigui en honor del nostre més petit i oblidat pedró del Collsacabra, Sant Ferriol.

Miquel Banús

A SANT FERRIOL DE RUPIT

Música: Jaume Ayats Lletra: Miquel Banús Rupit, 1981

De lladres ser capità
vulieu arribar vós
i el Senyor va conquerir
vostre cor tan generós.

Ara us heu determinat
a corregir passats errors:
Sigueu el nostre advocat
Sant Ferriol, màrtir gloriós.

La sang donàreu per Ell,
el millor dels grans tresors
i enamorat del Diví Anyell
fóreu l'home més ditxós.

Avui aquest veïnat
demana vostres favors:
Sigueu el nostre advocat
Sant Ferriol, màrtir gloriós.

LES FESTES VÉVEN DE LLUNY

Quan hom escolta la paraula *festa* materialitza la seva atenció vers un fet que ve associat a lleure, celebració, gaudi i molts altres qualificatius que generalment estan oposats a la realitat del mot *treball*. De festes n'existeixen moltes i molt variades. N'hi ha que són commemoració de fets del passat, d'altres tenen origen religiós, algunes manifesten un caire familiar o, en canvi, movilitzen molta gent. Diversos motius poden produir festa i moltes festes són motiu per a donar pausa a la realitat quotidiana.

El referent gastronòmic de la Pasqua és la mona.

Foto: Jordi Gumí

Els estudiosos diuen que hi ha festes tradicionals i festes populars. El cas és que aquestes denominacions moltes vegades es confonen, sobretot perquè algunes festes són a la vegada tradicionals i populars. Definim breument aquests dos mots i veurem com ens informen.

Tradicional serà aquella festa que ha estat transmesa de generació en generació, de la mateixa manera que certs fets s'han transferit, de viva veu, de pares a fills. El caràcter de popular cal aplicar-lo a la festa que prové del poble, es manifesta pel poble i en la què intervé el poble com a actuant. Podem insistir dient que tradicional és aquella que se celebra cada any, al mateix dia, de forma continuada,

mentre que la festa popular és la que té com a protagonista la pròpia comunitat, i pot ser periòdica o no. Tornem a veure que la frontera entre les dues qualificacions és molt feble i a voltes diluïda.

Deixant de banda com es classifiquen, dins de la seva diversitat, i també quantitat, les festes i celebracions han tingut un començament, un inici, que en molts casos justificarà la seva raó d'existir. Creiem interessant cercar l'origen del fenomen *festa* que, com passa sovint, hem d'anar a buscar-lo en la llunyania de la prehistòria; descobrim que tot comença amb el cicle anual on la natura marca uns ritmes. Les agrupacions agràries que es remunten a l'època del neolític estableixen uns períodes de feina intensiva i unes èpoques de cert descans. Posteriorment, cada cultura ha donat la seva raó i el seu motiu per deixar l'eina i fer una pausa.

Les comunitats mediterrànies van assumir els ritmes naturals, cada una pel seu cantó, però amb un mimetisme que les agermana a totes, perquè la procedència és la mateixa. La cultura catalana, que té els seus orígens en aquest àmbit, forma part i és continuadora de diversos actes i cerimònies que han manifestat les cultures anteriors. Hi ha unes arrels que s'inspiren en el cicle estacional del temps i que en cada una de les comunitats s'ha concretat en festivitats que freqüentment s'han superposat a ritus anteriors. Aprofundint en les tra-

L'aparició de la castanyera prepara la celebració de Tots Sants. Parada de castanyes a Barcelona
Foto: Jordi Gumí

dicions dels pobles es veu aquest fenomen: el món celta va assentar costums anteriors; la cultura de Roma assumí i enriquí algunes de les seves festes, aportant un ventall de celebracions molt dens i estructurat; l'aparició del judaisme deixà la seva influència damunt del temari romà; finalment el cristianisme aportà un nou concepte de tradicions festives sumant, i a vegades absorbint, les festivitats existents.

A nosaltres ens arriben un seguit de celebracions que són hereves de les manifestacions dels pobles que ens han precedit. Les més destacades són la columna central de moltes de les festes que ens envolten i són bàsicament d'origen religiós cristià, superposades a les cerimònies precristianes de caire natural o lligades a certes advocacions de divinitats antigues. No són, doncs, arbitràries.

Les més destacades són la columna central de moltes de les festes que ens envolten i són bàsicament d'origen religiós cristià, superposades a les cerimònies precristianes de caire natural o lligades a certes advocacions de divinitats antigues. No són, doncs, arbitràries.

Les festes que es consideren fonamentals tenen un lloc en el calendari segons un referent solar perquè s'estableixen seguint una successió ordenada. Comença amb el solstici d'hivern i es concreta en el NADAL. Segueix l'equinocci de primavera amb la gran manifestació vegetal i ens trobem la PASQUA. Continua el solstici d'estiu en què es celebra la festa de SANT JOAN. Finalment l'aparició de l'equinocci de tardor ens recorda la transcendència del més enllà amb el dia de TOT SANTS. Aquestes quatre grans festes tenen precedents que es remunten a temps molt llunyans.

Heus aquí la base tradicional de les festes que han perviscut com a eix principal, a les

Els Pastorets són l'espectacle preferent de la festa de Nadal.

Foto: Jordi Gumí

quals es pot afegir un seguit de festes complementàries. Aquestes omplen espais veritablement necessaris per als humans, degut a unes característiques que els antropòlegs i etnòlegs han investigat a bastament. Ho explicarem.

Sembla ser que el cos de les persones té un cicle convenient pel que fa a l'activitat – treball, acció, cansament que ha de dosificar-se introduint una pausa per fer quelcom que neutralitzi la rutina, l'esforç i l'activitat quotidiana. No sempre cal reposar del tot i posar-se a jeure; l'ideal és fer un replantejament que proporcioni noves energies procedents de quelcom complaent: la gresca, un esport, un relaxament o una distracció. Els especialistes que han tractat les particularitats d'aquesta faceta de la nostra vida, es posen raonablement d'acord en considerar la xifra de 40 dies com la mitjana de temps perquè l'organisme reclami una interrupció. Si prenem com a referència la lluna en lloc del sol, observem que cada

Forn de Pa L'Era

Pl. Era Nova, 1 Tel, i Fax 93 852 20 46
C. Manya, 4 - Tel 93 852 20 50

LA RIBA
hotel ***
restaurant

Vall de Sau

Tel. 93 884 70 23 - 93 884 70 15 - Fax 93 884 70 27
08519 VILANOVA DE SAU (Barcelona)
www.hotellariba.com

Les fogueres són emblemàtiques per Sant Joan. Foc de falles al poble d'Isil (Pallars Sobirà).
Foto: Jordi Gumí

cicle lunar i mig la rutina ininterrompuda ha de ser neutralitzada si volem que les energies internes estiguin equilibrades.

Tornem a les festes per fer una comprovació, sumant les principals amb algunes que es van afegir per la seva importància demostrada. Veurem si la successió festiva feta per la saviesa popular coincideix amb les conveniències de la biologia.

Nadal – Sant Antoni Abat – Carnaval – Pasqua – Pentecosta - Sant Joan – Festes del segar – Festa Major – Tot Sants - Nadal .

Entre cada una poseu-hi uns quaranta dies i tindreu un any complet. Durant anys i anys

aquesta distribució festiva va ser seguida amb rigor i, pel seu caire, gairebé totes amb religiositat. L'esclat de cada diada donava peu a un temps de lleure i també era motiu per omplir l'estómac; les èpoques eren de penúria i la pitànça no abundava, per tant un o uns quants jorns de menjar més i millor era acceptat amb alegria. Qui en rebien les conseqüències eren els pobres animals propers que inevitablement anaven a la cassola: el gall, el conill, el xai, el porc,... resultaven el complement aplaudit que donava goig i proteïnes a una població que necessitava les dues coses.

Ara som al segle XXI i l'evolució de costums ha variat radicalment les festes. Ha modificat les tradicionals i n'ha fet néixer algunes de populars que incorporen noves vivències a les persones. El cas és que amb el ritme voraginós i el tragí actual la nostra vida no té les festes tan ben delimitades com les tenien els nostres avis; pot ser que algú estigui de festa constantment (oportunitats no n'hi falten) o que porti una activitat sense límits que l'arrossegui a un estrès important. Ara ja esteu avisats: queda clar que a cada quarantena podem actuar com els avantpassats, fent una festa tradicional per esborrar la rutina. La nostra salut ens ho agrairà.

Jordi Gumí

La Formatgeria
Bar Restaurant PUNTÍ
CUINA CASOLANA

Tancat el
diumenge
al vespre
i el dilluns
tot el dia

Ctra. de Vic a Olot, Km 24
08569 Cantonigròs
(Osona-Barcelona)
Tel. 93 852 50 69

FORN DE PA

Josep Ma. Soler

C. Major, 89
Santa Maria de Corcó- l'Esquirol
Tel. 93 856 80 79

LA DEVESA

Restaurant
Habitacions
Residència per a
col·lectius

Ctra. de Vic a Olot, Km. 35
08569 Rupit Pruit
Tels. 93 852 20 12 - 93 852 20 84

CONSTRUCTOR

PERE PAJAROLS

C. Pelix, 66 – Tel. 93 850 00 28 – 08510 RODA DE TER
C. Les Fonts, s/n – Tel. 93 856 50 83 - 08511 TAVERET

L'ERMITÀ DEL FAR

La intenció en el moment d'escriure aquest petit article és doble; per una banda, reflectir com és la vida dels ermitans en un santuari i, per l'altra, recordar en Ramon Aulet, l'ermità del Far que el passat mes de novembre ens va deixar. Tal com ens diu Carles Salpena, en el seu llibre *Els ermitans*: "Els santuaris són espais privilegiats de relació individual i comunitària amb allò sobrenatural. L'església catòlica va unificar a l'entorn dels santuaris totes les formes de pietat, propiciant una etnografia genuïna amb elements propis, tant de la natura (coves, grutes, muntanyes, fonts i aigua) com d'altres de culturals (atributs de la imatge, exvots, promeses, ofrenes, goigs, hagiografies, iconografies i estampes). Contemporàniament hom ha definit els santuaris com les àrees de servei en l'autopista de la vida."

Els ermitans són les persones que viuen i tenen cura d'un santuari. De fet, per ser ermità cal rebre un permís especial del bisbat. Avui en dia, però, el concepte tradicional d'ermità com a persona que propugna un estil de vida caracteritzat per l'anonimat, el control i l'abstenció de superfluïtat ha quedat obsolet. Actualment, la noció és més similar a la que ens transmet Víctor Català en el seu llibre *Solitud*, on ens narra l'experiència de la Mila com a ermitana, ella i el seu marit, de l'ermita de Sant Ponç. En Ramon Aulet era l'ermità del Far. Segurament molts de vosaltres no el coneixíeu perquè ell estava sempre darrere els fogons, remenant les cassoles i vigilant les brases. Però ell era l'ànima del Far.

En Ramon va néixer a Rupit i es va traslladar al Far quan només tenia 14 anys, juntament amb els seus pares i els seus germans. Va créixer al santuari i amb el santuari, i amb el temps es va convertir en l'ermità. El Far ha estat la seva vida fins al final. Durant 37 anys n'ha tingut cura, ha resat a la Verge, ha passat hores i hores pensant en com millorar-lo, ha tingut cura dels entorns... Recordo que sovint m'explicava, tot mirant amb un somriure els arbres de la plaça, com els havia plantat al principi de ser-hi.

*En Ramon Aulet, el darrer ermità del Far.
Foto: Arxiu.*

Entre les tasques actuals dels ermitans cal mencionar les de tenir cura del santuari i de l'església: obrir-la al matí, tancar-la al vespre, netejar-la, ocupar-se de les flors, endreçar la sagristia i els objectes de culte, fer la neteja de la capella dels ciris... També regentar l'hostatgeria i el restaurant que antigament acollia els devots i pelegrins, i avui en dia els turistes i visitants. I preocupar-se de l'entorn: la neteja, tallar l'herba, plantar arbres... En Ramon col·laborava en totes aquestes tasques juntament amb la seva família. I ho feia, "atenent amb la diligència d'un bon pare de família tots els elements del santuari i els seus entorns" i "conservant el prestigi i el bon nom de l'hostatgeria".

Els santuaris tradicionalment han estat llocs d'acolliment dels pelegrins, i segurament un dels aspectes que marquen més la diferència entre un "hotel" i una "hostatgeria" d'un santuari, és el concepte d'acolliment cristià. Els ermitans han d'acollir els visitants del santuari en un ambient cristià, oferint-los un tracte familiar, una atenció correcta... Per això, és molt important que els ermitans siguin una família capaç de transmetre aquests valors. I en Ramon era així i així ens ho va ensenyar a tots.

No cal confondre el concepte d'acolliment amb el de professionalitat. En Ramon era un bon cristià que acollia tothom a casa seva; però a

*La cinglera del Far, des del pla de la Bruguera.
Foto: Anna Borbonet*

la vegada un bon professional a la cuina, darrere els fogons, cuinant les receptes que havia après de la seva mare i en altres cuines que havia estat. Sempre amb ganes de provar coses noves, de millorar els guisats, de fer una bona carn a la brasa.

En Ramon era una persona discreta però està darrere de moltes de les millores i els canvis que s'han fet al Far els últims anys. Va ser membre de la Junta de l'Associació d'Amics del Far des de la qual es van impulsar moltes millores per al santuari: les barbacoes, l'àrea de pic-nic, el rosetó de l'església, l'arranjament de l'altar on hi ha la Mare de Déu, la millora de l'aparcament, la recuperació de l'aplec... De fet, encara a l'estiu passat prenia mides a la cuina per fer-hi una reforma durant l'hivern. Sempre estava il·lusionat. "Què mestressa, quins plats nous posarem

a la carta aquest any?" preguntava somrient.

En Ramon estimava el Far i la Verge. Cada matí, quan s'aixecava de bona hora, el primer que feia era anar a l'església a dir-li bon dia a la Mare de Déu. Després sortia a fora i admirava el paisatge i la vista panoràmica com si cada dia fos el primer dia que la veia: el mar brillant sota el sol naixent, les illes Medes retallades a l'horitzó, tots els poblets, a vegades encara enteranyinats per les boires del matí, les muntanyes del Montseny, les aigües del pantà de Susqueda encara adormides, les muntanyes de Montserrat com a teló de fons. L'ermità s'hi va implicar vivament perquè el Far era la seva casa, la seva llar; i és on ell havia fet la seva vida: s'hi va casar, hi van néixer les seves filles, hi va formar la seva família, aquí ha mort i ara serà el seu lloc de descans.

En Ramon ha estat una gran persona i li hem d'agrair tot el que ha fet com a espòs, com a pare i com a ermità. Era una persona de cor net i gran bondat, sempre disposat a escoltar, sempre amb un bon consell per donar, sempre veient el costat positiu de tot, sempre amb un somriure a punt.

Ara, en aquests moments difícils hem de tenir fe, això és el que ell ens ha ensenyat; i pensar que, fins que no ens retrobem de nou, ell vetllarà per nosaltres des del cel, al costat de la Mare de Déu del Far que ell tant estimava.

Sílvia Aulet Serrallonga

BAR CAN MIQUEL

ESMORZARS, DINARS I BERENARS

EL REBOST DE LA ISABEL

PA, COQUES I EMBOTITS ARTESANS

CARRER LES FONTS, 4
TEL. 93 856 50 83 08511 TAVERTET

CONSTRUCCIONS TAVERTET, S.L.

Construcció en general
Especialitat en pedra
Venda de cases i terrenys

c. del Mig, 10 — Tel. i Fax 93 856 50 16
08511 TAVERTET

Restaurant Fussimanya

08519 TAVÈRNOLES (Osona) Barcelona

Telèfon 93 812 21 88

EL SILENCI DE LES MUNTANYES

En plena Universitat Catalana d'Estiu a Prada. La visió del Canigó, sense voler, em feia viatjar des del seu imponent silenci a la bigarrada reunió universitària anual d'un País, sota domini francès, que es resisteix a morir. La força majestàtica del pic ens emparava la pau en aquell aiguabarreig de gent més o menys intel·lectual, convocada en nom de la cultura i de la fe en el perfeccionament constant de la vida col·lectiva. Per això havíem arribat a aquell escenari intel·lectual i polític de durada limitada. Certament en una setmana no es pot tractar a fons cap matèria, però sí que serveix per remoure voluntats, vocacions, retrobaments personals, nostàlgies, i el més important: decisions vitals a prendre per part d'alguns de cara l'avenir i que després al llarg del temps caldrà anar aprofundint. Malgrat el soroll que tanta gent provocava, a Prada no es va trencar el silenci íntim, aquell que t'enfronta amb tu mateix, el que no enganya, el que quan en pots gaudir i fruit t'allibera de moltes cabòries i condicionaments, i esdevens independent de tants passats que tots portem arrossegant.

En les travesses muntanyenques s'empra la llibertat d'escollir camins entre moltes cruïlles que es presenten i en això no quedés mai satisfet ni segur del tot però és el que comporta l'exercici de la llibertat. I tots tenim un passat que ens ha deixat la sensació agredolça de la recança i també una història personal que ha madurat la ruta de la independència i llibertat personal. I això també és vàlid per a qualsevol col·lectiu des de la família, associació o poble. Davant del passat més o menys exitós i nebulós s'erigeix l'esperança i la il·lusió d'un esdevenidor millor, durí el que durí. L'enfortiment de la pròpia llibertat no acaba mai. Aquell silenci que tant hi ajuda la muntanya, malgrat la remor que el vent provoca en els arbres, no es trenca. Qui no ha escoltat amb veneració els cants de la natura enmig de la solitud que tants moments ens acompanya? Solitud imponent dels éssers que més estimes i t'acompanyen en els cims de les serralades i que no et

coarten en res. La muntanya et fa sentir intemporal, petit en volum i dimensions, i gran com a persona que es rendeix davant la immensitat.

Hi ha qui admira el possible autor de tot allò que contempla i d'altres s'extasien en veure una realitat inabastable sense més. I a tots, però, des d'una tribuna única com la de Prada, aquella visió espectacular ens invita a fressar els camins del treball que una comunitat com la nostra necessita. Sobretot fortaleza moral i de victòria. Per aquella Universitat van passar innumerables personatges de la cultura i de la política. Tots eren lluitadors que ens convidaven a l'àpat del progrés de debò, el de la superació personal, el del l'esforç continuat, el del lliurament a canvi de res o només amb la satisfacció del deure acomplert. En esguardar aquell cim pirinenc em preguntava si el meu País tindria unes arrels proporcionades a la imatge imponent i voluminosa que veia, i això m'aproximava al somni de la nostra victòria que com a "era messiànica" molts esperem. En sentir-nos recolzats uns amb els altres, Prada es convertí en un estel que assenyalava el camí de l'alliberament.

El massís del Canigó (2785 m) des de les instal·lacions de la Universitat Catalana d'Estiu, a Prada (Conflent).

Foto: Lluís Gonzàlez

Enric Cirici

UN QUART DE SEGLE DE VIDA PASSAT, PRESENT I FUTUR DEL FIMC

Josep Maria Busquets, barceloní, va nèixer l'any 1934. Forma part d'una família nombrosa que fa anys que manté una vinculació històrica amb el Collsacabra i Cantonigròs, tant pels in comptables caps de setmana que passen al poble com pel fet que la seva dona n'és filla. Actualment és el president del Festival Internacional de Música de Cantonigròs (FIMC).

- Retrocedim als orígens del Festival, i expliqueu-me perquè el poble de Cantonigròs va emmarcar aquest moviment internacional de cultures

- Per la història que ja arrossegava el poble quant a moviments artístics. Vora l'any 1976 Cantonigròs ja organitzava festes culturals, era un focus de resistència que amb la democràcia es va acabar. Per aquelles dates, la meua dona i jo ja estàvem vinculats al món de la música i vàrem pensar que seria una bona idea crear "l'orfeó de Cantonigròs", dedicat a la música amateur. La proposta va atraure tant gent del poble com de fora, assajàvem els caps de setmana, anàvem sortint a cantar: primer a nivell nacional i després a l'estranger; finalment, ens va portar al Festival Internacional de Música de Llangollen (el País de Gal·les), la nostra veritable inspiració. Vam pensar, i continuem pensant, que l'ús de la música i la dansa com a vehicle per afavorir la comprensió i la unió de diferents cultures, era i és una necessitat de primer ordre. Mitjançant un repte artístic, com és la competició, s'estimula una aportació cultural de primer nivell.

- I ja que em treu el tema de la competició i que sabem que els participants han d'interpretar algunes obres lliures i d'altres d'obligades, quins criteris feu servir per escollir aquestes darreres?

- Les obres obligades sempre responen a una sèrie d'objectius als quals ha de respondre el Festival. El primer és el foment de la

cultura catalana; per aquest motiu cada any hi ha d'haver una interpretació d'alguna mostra artística representant de la nostra cultura. El segon objectiu és respectar el caire internacional del Festival. Enguany hi ha alguna obra de Bach i un conegut autor xec, Miroslav Raichl. Alguna vegada ens hem trobat que algun país ens envia una obra representativa de la seva cultura escrita en la llengua original, fet que, com et pots imaginar, ens porta molts problemes d'interpretació!

- Sé que en passades edicions s'ha fet un homenatge especial a algun artista conegut, per exemple, l'any passat va ser Mozart. Teniu algun personatge pensat per a aquesta 25ena. edició?

- A part de l'homenatge a la memòria de Colomer, el primer gran precursor i director artístic del Festival, cada any homenatgem tots els que col·laboren, d'una manera o altra, amb nosaltres. Sense més detalls, puc dir que també volem fer especial menció d'un cor, que en aquella època era infantil, guanyador del segon any del Festival, i també en memòria d'un artista xec que hi estava molt vinculat.

- I del jurat d'aquest any, què me'n pots dir? Hi ha alguna figura rellevant?

- Tenim la presidenta de l'Associació Musical de Joventut d'Hongria, un italià, un grec

AVENTURA - ESPORT - TURISME
TRAVESSES ÀRTIQUES - EXPEDICIONS DE MUNTANYA - RUTES EN BTT
HOTELS i APARTAMENTS A LES PRINCIPALS ESTACIONS D'ESQUÍ...

Viatges © Alemany

Tel. 93.883.33.30 **www.valemany.com**
VIC - MANLLEU - TORELLÓ - BARCELONA - REUS - VALLS

que va ser dels primers jutges durant les primeres edicions i, és clar, una important representació catalana. En fi, un jurat tan multicultural com els participants.

- *Tenim participants de luxe, jurat de luxe, i què me'n diu de l'entorn?*

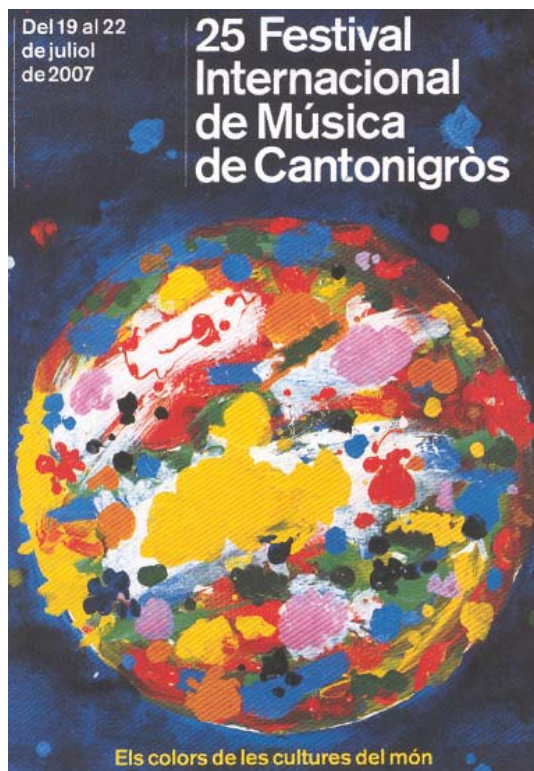
- Un privilegi també! El Collsacabra ha aportat al Festival un marc de bellesa incomparable. Ja he esmentat que el Festival vol ser una font de projecció de la cultura catalana i què millor que emmarcar-lo en un dels territoris més bells de Catalunya. Tothom coneix la costa, però no tant l'interior. El Festival obre les portes a molta gent a un paisatge magnífic.

- *El Collsacabra ha aportat una zona de bellesa inqüestionable i el Festival ha aportat "fama" al Collsacabra...*

- Fins a tal punt que em van explicar la història d'un regidor de l'ajuntament de Vic que va anar a Holanda i quan va dir que era de Vic li van respondre: "Ah! Éste es un pueblo que está al lado de Cantonigròs, no?" Però a part de ser més o menys conegut, ha contribuït a divulgar una riquesa cultural al Collsacabra difícil d'explicar. Quan veig, a primera fila, una colla de nens que han vingut, per voluntat pròpia, a escoltar la música i a veure la dansa, penso que és magnífic el fet que estan assimilant tota aquella riquesa intangible...

- *Una riquesa intangible però palpable i que, amb una mica de sort, pot passar de generació en generació... Què podran trobar tots aquest nens, i no tan nens, que vinguin aquest any? Alguna novetat?*

- Un concert inaugural ple de sorpreses! Una exposició fotogràfica que recopila les millors imatges de les passades edicions, una audició de sardanes per donar a conèixer la dansa catalana, una cercavila on desfilen els participants, la participació del primer cor de Nova Zelanda, el país més llunyà que ens ha visitat mai, i el diumenge una missa celebrada pel bisbe de Vic, que l'ha feta cada deu anys, més o menys, però hem pensat que un quart de segle de vida del Festival també és igual d'important.

Cartell del Festival d'enguany.

Foto: Tammy Abei Parris

- *Trobeu a faltar algun país en especial aquest any?*

- Com que tenim una bona representació dels cinc continents, la veritat és que no. Però per exemple, aquest any no tenim cap grup francès i, home, pel fet que som veïns ens hagués fet il·lusió tenir-los entre nosaltres. Hem de pensar que han passat pel Collsacabra setanta-set països, em sembla que està prou bé, no?

- *Sí, de fet és difícil saber qui falta! Potser el que sí que sabeu és què voleu per al futur?*

- Continuïtat! De fet, ja estem treballant en l'edició de l'any que ve, que et puc avançar que tindrà lloc del 17 al 20 de juliol. A part d'això, el 2008 serà una edició molt important, ja que és l'any europeu del diàleg intercultural, el lema del nostre Festival! També estem pendants d'una requalificació de terrenys, on, si es portés a terme i es declaressin d'ús públic, tenim la intenció de construir-hi un escenari fix, que la resta de l'any podria fer la funció d'espai cultural del poble. Un escenari amb vistes a Cabrera...

Tammy Abey Parris

L'AUFRANY

Dins de la família dels accipítrids, el més petit és l'aufrany, conegut també com a guirre o voltor egipci, amb una envergadura de 150 a 170 cm. El seu nom científic és *Neophron percnopterus* i pesa entre 1600 i 2600 grams, la llargada del seu cos és de 58 a 70 cm. Antigament a Egipte eren considerades unes aus sagrades. Es poden trobar per tot Europa, l'Índia i el Nepal. És una au migratòria, arriba a Catalunya a principis de març i se'n va a principis de setembre; uns 6000 exemplars passen per l'estret de Gibraltar per arribar a l'Àfrica transsahariana i central. Viuen preferentment en zones àrides i semiàrides, tot i que poden ocupar altres hàbitats, sempre que hi hagi penya-segats on poder nidificar i trobar suficient aliment. A Catalunya es troba en cingleres de muntanyes calcàries dels Prepirineus, però en els darrers anys se n'han localitzat algunes parelles al sud de Tarragona, criant en talussos fluvials.

Aufrany

Dibuix: M. Dolors Bagué i
Cambra

A la nostra comarca hi ha una parella localitzada a Vilanova de Sau i una altra a Rupit. No és una espècie molt abundant; a principis del segle XX es podia trobar a totes les comarques dels Pirineus i actualment s'està aconseguint una lleugera recuperació de l'espècie a l'Alt Urgell, el Pallars Sobirà, la Cerdanya, el Baix Ebre i al Montsià. A Espanya hi ha el 80% de la població europea, entre 1320 i 1475 parelles. A les Balears i a les Canàries és una au sedentària. Té bàsicament tres perills constants: la mortalitat causada pel verí, principalment en els llocs on

es practica la caça menor, l'electrocució i l'augment de la construcció, que disminueix l'espai del seu hàbitat. El seu plomatge és blanc, a excepció de les plomes primàries i secundàries de les ales, que són de color negre. Té la cara i el coll sense plomall, rodejats de plomes aixecades de color blanc. La pell de la cara és de color groc ataronjat, el bec és prim i corbat, de color groc amb la punta negra, més llarg i no tan fort com en els altres voltors i té les potes de color groc. Els joves són foscos, una mica més clars a l'esquena i a les ales. Els adults quan volen són blancs, amb les ales fosques i la cua en forma romboïdal. Resulten inconfusibles tot i que s'assemblen molt a la cigonya, excepte en la llargada del coll i la cua, que són més petits.

Volen generalment en solitari i en ocasions ho fan en grups o amb altres espècies de voltors o corbs. La seva coloració es pot confondre amb la de l'àliga calçada jove en la seva fase de color clar. Utilitzen el mateix hàbitat que el voltor comú. La seva alimentació és bàsicament carronyaire i s'alimenta de les parts més toves dels animals; menja també peixos, restes de deixalles, rèptils, despulls d'animals de les granges i completa la seva dieta amb insectes. Quan troba ous de la mida dels de gallina els llança al terra per trencar-los i menjar-se'ls. Si és més gros agafa una pedra i la tira sobre l'ou per esclafar-lo.

Quan ve el bon temps, arriben de l'Àfrica i van cap a la mateixa zona de l'any anterior per reproduir-se. Al cap de pocs dies comença l'època de zel durant la qual fan vols acrobàtics sincronitzats molt espectaculars amb els que marquen el seu territori, i comença el festeig, formant parelles que conserven per tota la vida. L'aufrany és un estiujant privilegiat, fa el seu niu en indrets tranquils i amb molta visibilitat, en forats dels penya-segats, tant al mar com a la muntanya i entre 200 i 1000 metres d'alçada. En algunes ocasions nidifiquen en colònies, construeixen el niu amb branques i ossos transportats amb el bec i el cobreixen amb pèls d'animals, generalment amb llana d'ovella; aquesta tasca la

comparteixen el mascle i la femella, entre els mesos de març i abril, impedit la visió del niu, que utilitzaran en anys successius. La posta és d'un o dos ous de 66 x 50 mil·límetres i 90 grams de pes. La incubació la comparteixen els dos durant 45 dies. Generalment sobreviu un poll, el més gran; quan el menjar és escàs l'alimenten i si el petit es mor els hi serveix d'aliment. Els pares marxen al matí i deixen les cries soles, un les vigila de prop i l'altre no torna fins al vespre i els hi porta el menjar. El primer vol el fan als 70 dies i s'independitzen als 90 dies.

Quan comença la migració, si els fills no són prou valents els pares marxen i els hi deixen a prop del niu suficient menjar, en el moment en què son forts per fer el gran viatge se'n van a trobar els seus pares, per instint segueixen el camí dels seus progenitors. Als cinc anys són reproductius i fan la primera migració a Europa. Tenen memòria genètica, en captivitat aprenen les tècniques de supervivència per instint, tot i que no necessiten posar-les en pràctica. L'aufrany, el voltor i el trencaòs són les

tres espècies més importants d'entre els vultúrids. Són necessàries, ja que netegen el bosc d'animals morts i n'eviten la descomposició. Des de l'any 1988 és una espècie protegida, està catalogada en el llibre vermell dels vertebrats ibèrics protegits.

Una parella d'aufrany, un d'ells a punt de trencar un ou amb una pedra.

Dibuix: M. Dolors Bagué i Cambra

Ma. Dolors Bagué Cambra, il·lustradora

**Bar-Braseria
CAL CARRETER**

Ctra. de Vic a Olot, 12
Tel.: 93 852 50 03
08569 CANTONIGRÓS
(Barcelona)

**embotits
del
collsacabra**

**fleca
verdura
pizzes familiars
carnisseria
xarcuteria
productes a l'ast**

C/ Camí Reial, 7 - Cantonigròs - 93 856 50 27
C/ Major, 78 - L'Esquirol - 93 856 87 62

**JCP
pintura**

Josep Comajoan

Major, 56
Tel. 93 856 85 45
08511 L'ESQUIROL - STA. M. CORCÓ

El Quintà
CASA RURAL INDEPENDENT

Joan Verdaguer Caralt
676 821 671

c. de Baix, 22 - Tel. 93 886 38 60
08511 Tàrradellas (Osona)
casarural@elquinta.com
www.elquinta.com

**FONDA
MARSAL**

Manyà, 3
Tel. 93 852 20 86
08569 RUPIT I PRUIT

ELS DEPREDDADORS MÉS SENYORS

“Actualment, això és caça de senyors” ens diuen amb certa nostàlgia mentre sopem de gust en un conegut restaurant de Rupit i parlem de la història de la colla de caçadors del Collsacabra i la vall de Sau. I és que entre els llums, els cotxes, la sofisticada indumentària i, sobretot, les emissores, la caça ja no és el que era. Aquesta modernització de la cacera ha portat unes diferències substancials al botí final del dia. En el passat, es mataven una mitjana de sis porcs l’any, aquest any s’han matat tres-cents setanta-tres porcs durant els setanta dies de veda oberta.

També és veritat que el porc senglar d’ara tampoc és el que era. Ens confirmen que el rumor sobre la barreja entre porc senglar i el porc domèstic (no sempre provocada) és veritat i això arrossega una important conseqüència: crien molt més. A més, asseguren que la reproducció del senglar va anar en augment amb l’embassament dels pantans, i és que és un animal que li agrada molt l’aigua i, més encara, si hi ha fang. Per tant, depenent de la perspectiva amb què ens ho mirem podríem dir que la matança actual guarda certa proporció amb la del passat.

Tots aquests canvis també havien de tenir una repercussió sobre un dels protagonistes indiscutibles de la cacera: el gos. Aquests fidels companys han baixat una mica de valor en el mercat pel fet que ja no és tan difícil ensenyar-

los, perquè ara un dia de caça acaba inevitablement amb algun porc senglar, “no és com abans que corrien i corrien i al final del dia, de vegades, encara no sabien ben bé què havien anat a fer”. Tots els caçadors ens asseguren que els seus gossos tenen un gran valor sentimental per a ells i, malauradament, sovint han de patir la seva pèrdua, a causa de la introducció del cotxe com a vehicle de desplaçament que els desorienta. Sortosament, la tecnologia ofereix solucions, i ara molts caçadors equipten els seus gossos amb sensors incorporats als collars, o l’opció més costosa: el GPS.

A part d’accidents com aquests, la colla del Collsacabra està orgullosa de no haver hagut de passar per res massa greu. Tothom ha sentit a parlar d’accidents desafortunats entre caçadors i altres persones que comparteixen el bosc amb ells, fet que ha obligat a les autoritats ha establir unes normes tant per la indumentària dels caçadors, que ha de ser més vistosa, com pel permís d’armes, que ara requereix un examen teòric i pràctic previ. Ens donen un consell, per si mai se’ns acut de tenir una arma entre mans: “no dispareu mai per por ni per avarícia sense saber realment a què està apuntant”, i ens expliquen que de vegades les ganes de veure una cosa te la fa imaginar.

Però ni els obstacles ni els perills d’avui en dia desanimen aquest grup. “La il·lusió era

La colla dels caçadors trenta anys enrere.

potser més forta abans” ens aclaren, quan no hi havia altra font de distracció que el treball setmanal i quan arribar a casa amb un senglar, si era possible, constituïa l’alegria del dia. Ara el que els fa continuar són “els esmorzars del matí i el retrobament final al vespre”, un acte social que només ells saben apreciar realment. Observant-los al voltant de la taula, qualsevol diria que són tots d’una gran família unida, per l’estima i el respecte que es tenen entre ells. “Molta germanor” ens apunten.

L’organització és senzilla: un president, actualment en Jordi Ballana, i tres caps de colla dels diversos pobles, en Josep Rovira de Vilanova de Sau, en Joan Moles de Rupit i en Jordi Ballana de Tavertet. Els caps de colla són els que organitzen la cacera quan es fa al terreny del seu municipi. Fa uns cinquanta-cinc anys que es va constituir la colla, amb la intenció de reunir els petits grups del Collsacabra, però ja només en queda en Jaume Mercader, que comparteix l’afició amb caçadors seixanta anys més joves. El fet és que la caça pot arribar a reunir tres i quatre generacions perfectament, cosa que molts esdeveniments actuals no aconsegueixen fer.

Ens sorpren el caràcter primitiu de la composició i funcionament del grup de caçadors. Per exemple, el líder no s’escull sinó que es veu instintivament i se segueix sense més contemplacions. Potser és aquesta forma tan natural i lògica de treballar que els motiva a estar constantment en contacte amb la Natura. De fet, es defineixen com a “ecologistes i animalistes” perquè a part de mantenir la fauna a ratlla, aprofiten per netejar el bosc i resguardar-lo de possibles perills i, per aquest motiu, acaben reclamant que se’ls retiri l’etiqueta negra que alguns afirmen que porta penjat el títol de caçador. Durant la conversa van sorgir innumerable anècdotes i aventures passades; com a exemple en transcrivim una de ben curiosa:

Rescat fortuït

Uns mesos enrere, en plena tardor i temps de boletaires, els caçadors van fer la troballa més gratificant i sorprenent de les seves vides. No va ser cap bolet ni cap senglar sinó una dona de vuitan-

Un destacat caçador de Tavertet va ser en “Mariano”, de nom Joan Parramon, que va rebre l’homenatge dels companys de la colla quan va fer 80 anys. En la il·lustració apareixen els pèls de les cues dels senglars morts durant la seva vida. Foto: Ernest Gutiérrez

ta-un anys que s’havia separat del seu marit mentre buscaven bolets, i es desorientà completament dintre els boscos del Collsacabra.

Tant els mossos d’esquadra com els bombers van afanyar-se a avisar els caçadors, ja que ningú es coneix tan bé com ells el terreny que els envolta. Després d’una bona estona cridant i buscant sota la pluja, a dos dels més joves de la colla se’ls va acudir mirar per una zona de difícil accés. Les condicions del terreny per on havien de passar va ser causa d’algunes mofes per part de bombers i mossos, ja que era impensable que una dona gran pogués haver anat a parar-hi.

Els dos joves van continuar cridant, després d’haver demanat a l’helicòpter que sobrevolava la zona que marxés per excés de soroll. Aquesta vegada van sentir una veueta dèbil, que es confonia amb el crit d’una ovella. Però comenten que encara que hagués estat una ovella, haguessin continuat la recerca igual, perquè no trobaven que fos normal que en aquest lloc s’hi fiqués un animal com aquest.

Al cap d’uns minuts, el so els va anar guiant fins a la Rosalia, que aparegué amb clars símptomes d’hipotèrmia. A partir d’aquí, la feina va ser dels bombers i els mossos, que també van contribuir enormement a salvar la vida de la Rosalia, però els caçadors no podien deixar de sentir-se una mica més herois d’aquesta història, ja que per fi la relació tan especial que tenen amb la muntanya va donar els seu fruit més premiat: salvar una vida.

Tammy Abei Parris

CRÒNICA DE COLLSACABRA

NEIX L'ASSOCIACIÓ AMICS DEL CAMÍ RAL DE VIC A OLOT

El dia 1 de juliol de 2006 va tenir lloc, al mas la Serra de Pruit, l'acte de constitució de l'associació 'Amics del Camí ral de Vic a Olot'.

Aquesta associació neix amb la idea de fer realitat un sentiment latent en moltes persones de pobles de les comarques d'Osona i la Garrotxa: recuperar el patrimoni tangible associat al camí, com ara el propi camí, els seus elements arquitectònics i geogràfics (ponts, graus, fonts, etc) i també recuperar el seu patrimoni no tangible: història, llegendes, vida associada i, evidentment, tornar al seu ús tradicional: comunicar les dues comarques amb el trànsit no motoritzat.

L'associació està formada per un grup de persones i institucions entusiastes i amants del país que trepitgen i relacionades, d'una manera o d'una altra, amb aquest territori. Entre els seus membres cal destacar institucions fortament arrelades a aquestes comarques, com ara l'Ajuntament de Tavertet i l'Ajuntament de Rupit i Pruit, el Patronat d'Estudis Osonencs, el Centre Excursionista de l'Esquirol, l'Associació de Veïns de Cantonigròs, la

revista 'Els Cingles de Collsacabra', Fundació Fauna i 4 Passes, a més d'una trentena de persones particulars. També té el suport exprés d'un bon grapat d'institucions, entre les quals cal esmentar: Consells Comarcals de la Garrotxa i d'Osona, Ajuntaments d'Olot, les Preses, Vall d'en Bas, l'Esquirol i Roda de Ter, consorcis de Turisme de la Vall de Sau-Collsacabra i Paisatges del Ter, Turisme Garrotxa, Centre Excursionista d'Olot, Unió Excursionista de Vic, Agrupació de Pagesos del Cabrerès, Acter i l'Avenc de Tavertet.

Les tasques concretes que està portant a terme, simultàniament, l'associació estan encaminades a valorar tot el patrimoni esmentat abans i es podrien resumir en:

Treball de camp:

Identificació i inventari del camí ral de Vic a Olot i els seus principals ramals:

- Identificació dels trams amb problemes.
- Imprecisions en el traçat històric del camí.
- Camí esborrat o tapat per construccions diverses.
- Resolució de tots els problemes que hi puguin haver amb els propietaris.

ARTICLES I PRODUCTES DE NETEJA
DROGUERIA
VENDA AL MAJOR

Josep Verdaguer Farrés

Ctra. de Sant Bartomeu, 52 - Tel. 93 886 08 23 - 08503 GURB

Ca l'Ignasi
Restaurant

PREGUEM RESERVEU TAULA

C. Major, 38 – Tel. 93 852 51 24
08569 CANTONIGRÒS

FORMATGERIES ARTESANES
DE CANTONIGRÒS

Ctra. de Vic a Olot, Km
24
08569 Cantonigròs
(Osona-Barcelona)
Tel. 93 852 50 06

Restaurant
COLL DE CONDREU

Ctra. Vic-Olot
Tel i Fax 972 44 43 19
17166 SUSQUEDA (Girona)

Inventari dels diferents elements patrimonials pertanyents a l'antic camí:

- Ponts, graus, empedrats, murs, termes, creus de terme etc.
- Hostals, ermites, fonts, abeuradors.

Inventari dels diferents elements d'interès cultural i natural del propi camí i proximitats:

- Gorgs, salts i cascades, serres, coves, graus, etc.
- Arbres monumentals.
- Masos i pagesies, molins, forns de calç, teuleries, pous de glaç.

Investigació històrica:

- Buscar i parlar amb gent del país que sàpiga coses del camí ral.
- Buscar documentació i bibliografia del camí ral.
- Investigació sobre els orígens del camí i el seu paper al llarg del temps.

Treball divulgatiu i de conscienciació:

- Contactar amb les institucions locals i comarcals perquè coneguin el projecte, li donin el seu suport i es posin al capdavant.
- Inventari de tots els trams del camí com a 'bens públics municipals' per part dels ajuntaments afectats.

- Contactar amb les associacions (centres excursionistes, associacions culturals, universitats, etc) per tal de tenir el seu suport.
- Contactar amb els propietaris de les finques limítrofes amb el camí ral perquè facin seu el projecte i poder trobar plegats les millors solucions als problemes plantejats.
- Donar a conèixer l'associació i el seus propòsits a la gent d'ambdues comarques, mitjançant notes de premsa i articles als principals diaris comarcals, i aconseguir ser presents en fires i esdeveniments.

Des de l'associació pensem que la recuperació del camí ral de Vic a Olot és un projecte engrescador, que ajudarà a revalorar i a conservar la història i el patrimoni del país, amb les normatives europees referents al turisme sostenible, no destructiu, respectuós amb la natura i amb les formes tradicionals de vida i que, fins i tot, pot ser un element important per tal que no es perdi, encara més, la malmesa pagesia.

Rafael Sevilla

President de l'associació
'Amics del camí ral de Vic a Olot'

L'Herbolari de Sau
VILANOVA DE SAU

excursions • cursets
turisme • rutes guiades

Tel. 93 884 71 04
www.herbolari.de.sau.com
info@herbolaridesau.com

Cursos de fitoteràpia i botànica medicinal

Cursos de preparació d'olis essencial i remeis casolans

Rutes botàniques per particulars, escoles i empreses

Venda de plantes aromàtiques i medicinals

Disseny de jardins i itineraris botànics

Exposicions, fotografies i documentació

El Coll
BRASERIA

Mas "El Coll" ■ Ctra. Vic-Olot, Km. 34
Tel. 93 852 21 05 ■ RUPIT-PRUIT

Restaurant Can Pascual

Folgueroles

Des de 1944 AL SEU SERVEI

Plaça Verdaguier, 3 - 08519 FOLGUEROLES (Osona - Barcelona)
Tel. 93 812 21 18
e-mail: canpascual@telefonica.net - www.folgueroles.com/pascual

HOSTAL **
ESTRELLA

RUPIT Tel. 93 852 20 05
www.hostalestrella.com

CANTONIGRÒS

Els Pastorets

El dia 30 de desembre de 2006 es van representar Els Pastorets a les antigues escoles. Aquest any va ser una funció molt especial, ja que va ser totalment dirigida i representada per una colla de nois i noies molt joves, –encara que algunes mares els hi van donar un cop de mà puntual. Van fer servir els decorats i la roba d'altres vegades, però la música la van muntar ells mateixos. Va ser molt bonic que fessin participar a tots els nens del poble, és a dir, que els dimonis i els àngels fossin representats per menuts de 3 anys cap amunt; no cal dir que va ser una representació molt divertida. Hi va haver un ple d'assistència i tots els espectadors van sortir encantats felicitant amb admiració els nois i noies per una feina ben feta.

Homenatge a Mn. Josep Cruells i a la Rosa Guitard

El dia 3 de febrer el poble de Cantonigròs es va aplegar en un sentit i merescut homenatge a mossèn Josep Cruells i a la majordoma Rosa Guitard.

L'acte va tenir lloc a la església parroquial, i el va obrir amb un parlament el mossèn de Rupit, a continuació va parlar l'escriptor Joan Triadú i per acabar en Pere Portell, president de l'Associació de Veïns, després de dir unes paraules, els va fer l'ofertament de l'orquídia d'Or, que ha esdevingut el símbol del nostre poble. Tot seguit, davant de les antigues escoles, va tenir lloc un aperitiu, i a la tarda, a la sala polifuncional de les dites escoles, es va passar un reportatge en el qual es podien veure fotografies de l'arribada del mossèn a Cantoni, de diversos actes en què va participar al llarg dels anys, així com un repàs de les actuacions cíviques que s'havien fet durant l'any.

Fogueró de Sant Isidre

El propassat dia 14, com cada any, va

tenir lloc el Fogueró de Sant Isidre al poliesportiu del poble. No hi va faltar el pa amb tomàquet i la cansalada i la botifarra cuites amb llenya.

L'ESQUIROL

Concert de Nadal

El dia 7 de gener a les 7 de la tarda, la coral Lorelei i l'Arpa de Taradell van fer el tradicional concert de Nadal a l'església parroquial. Van cantar un repertori de nades catalanes, així com nades tradicionals d'altres països i també cants espirituals negres. L'església era plena de gom a gom.

Ral·li de cotxes antics

El 17 de març es va fer un ral·li de cotxes clàssics per tot el Collsacabra. A les 9 del matí, tots els conductors es van trobar davant de l'Ajuntament. Es podien veure més de 120 cotxes molt ben conservats de totes les èpoques i models. Posteriorment va començar el ral·li i tant l'inici com l'arribada van ser al poble de l'Esquirol. Aquesta cursa va gaudir d'una gran expectació d'aficionats de l'automoció.

Aplec de sardanes per Pasqua

El dia 8 d'abril va tenir lloc l'aplec de sardanes de Pasqua a la plaça Nova. Aquest any va comptar amb la participació de les cobles Canigó de Torelló i la Principal del Baix Llobregat.

Diada de Sant Jordi

Per la diada de Sant Jordi els alumnes de 6è de l'escola van fer, com és habitual, la parada de roses i de llibres a la plaça Major, amb la finalitat de recaptar fons per a l'excursió de final de curs.

D'altra banda, cal dir que els jubilats van presentar la cinquena edició de la revista *Camins*, dedicada, aquesta vegada, exclusivament a receptes de cuina de la que fan les nostres àvies.

RUPIT I PRUIT

Durant els darrers mesos s'han acabat un sèrie de millores a la vila i al seu entorn. Destaquem-ne la pavimentació i el mur de protecció del camí a l'església de Sant Joan de Fàbregues i també la pavimentació de la carretera de Pruit.

S'ha millorat la recepció de la televisió i s'ha instal·lat la conducció de fibra òptica amb opció de l'ADSL a totes les cases de la vila i a les de pagès.

S'ha informatitzat l'arxiu municipal, cosa que facilitarà la seva consulta, i es compta amb el telecentre i aula d'informàtica gratuït per a tothom, amb vuit ordinadors.

Altres projectes han estat aprovats i són a punt d'executar-se, com la carretera de la Pedrera passant per Corriol i la Fontana, i la carretera de Falgars d'en Bas. També es preveuen el soterrament de serveis al camí de Sant Joan de Fàbregues, el condicionament i enjardinat de la llera de la riera i la instal·lació d'una depuradora.

TAVERTET

Vivarium Artium

Durant el curs 2006-2007 la secció d'activitats culturals de Vivarium Artium de la fundació Vivarium ha continuat amb les conferències als matins del segon dissabte de cada mes, que resumim tot seguit:

Octubre: Jordi Bofill va fer la demostració pràctica del sistema de rehabilitació "Tècnica meta-mòrfica"

Novembre: Carme Giménez desenvolupà les bases per conèixer la personalitat estudiant l'escriptura.

Desembre: Fabià Contreras donà instruccions per fer a una cuina pràctica i equilibrada.

Gener: Daniel Ribas estructurarà una trobada de meditació vivencial.

Febrer: Alejandro Seoane va parlar sobre Gaudí, la seva obra i els problemes de la Sagrada Família.

Març: Anna Aiguavives presentà el segon volum de la obra *Viatge a Korètzero*

Maig: Francesc Borrell dissertà sobre el coneixement de la persona segons el seu aspecte.

Juny: Miquel Amblàs exposà un resum del coneixement del firmament i de les estrelles.

Daniel Ribas durant la seva intervenció a Vivarium el 13 de gener.

Foto: Jordi Gumí

Festes i tradicions

Com en anys anteriors pel Nadal no han faltat els pastorets pels carrers del poble ni la cavalcada dels Reis ni el Carnaval que han organitzat el grup "I ara què?"

Al mes de març i organitzats per la parròquia va haver-hi la festa de Rams, el cant dels goigs del Roser, i la tradicional rifa d'ous per Pasqua.

El diumenge 6 de maig vàrem rebre la visita d'una representació dels Cors de Clavé dins el programa de Vilanova de Sau – Collsacabra.

Per Sant Joan es van celebrar la tradicional foguera i recepció de la Flama del Canigó, i a l'Avenc va tenir lloc la revetlla durant la qual s'alternaren "La Diminuta Jazz Orquestra" i "Sants & Fot".

L'ampliació de l'espai de la piscina ha estat notable.

Foto: Ernest Gutiérrez

Actes culturals

L'Associació Amics de Tavertet va organitzar, el 24 de març i a l'església parroquial, una conferència d'Anna Maluquer sobre la personalitat de Mn.Cinto amb el títol *Sentir Verdaguer*.

Exposició de collage i caligrafia japonesa i àrab d'Anne Marie Richard al mes de desembre a la rectoria i també al restaurant Favas Comptades.

Una instantània de la inauguració de l'exposició d'Anne Marie Ricard.

Foto: Jordi Gumí

El carrer del Camí del Castell amb el seu nou aspecte.

Foto: Ernest Gutiérrez

Organitzat per l'Ajuntament, Maribel Díaz Jiménez va fer una coferència sota el títol: *Breu apropament a la història de les dones*.

El 22 d'abril la coral Lorelei oferí una actuació a la masia de l'Avenc.

Millores al poble i al terme

Les principals obres realitzades durant aquests darrers mesos han estat la pavimentació dels carrers Camí del Castell i de Quirze Parés. També s'ha acabat la ampliació del recinte de la piscina, les escales de baixada al parc infantil i la preparació del futur parc del cingle, entre d'altres.

S'ha aconseguit la tan desitjada pavimentació de les carreteres que van a Sant Bartomeu Sesgorgues i a Mierons des del pla de Can Codina.

6 i 7 d'octubre 2007
Santa Maria de Corcó - l'Esquirol
de 10 a 20 h

6ª Fira del Llibre de Muntanya

FINQUES CANTONI S.L.
construccions i promocions immobiliàries

c/. comú reial, 11 - 08569 cantonigròs
tels. 93 856 51 00 - 93 856 50 49
fax 93 856 57 02
finquescantoni@terra.es

Caixa Manlleu

*Un veí
de Tavertet
anònim
que col·labora*

CABRERÈS
HOSTAL DE MUNTANYA

www.cabrereshostal.com

C. Major, 26 | Tel. 93 856 50 22 | Mob. 649 927 666
Fax 93 856 50 22 | 08569 Cantonigròs

SOTACINGLES
Serveis Culturals - Activitats - Excursions
Xerrades - Conferències - Cursos - Exposicions
Rutes de natura, botàniques, turístiques i culturals

Herbolari de Sau
Plantes Medicinals i Aromàtiques
Fitoteràpia i Aromateràpia
Olio Essencials i Productes Naturals
Tisanes i Infusions
www.herbolariadesau.com
www.herbolari.com

can Vilar
Allotjament Rural Independent
www.canvilar.com

Santa Maria, 16 08519 - Vilanova de Sau
Telèfon / Fax 93 884 71 04
www.sotacingles.com info@sotacingles.com

RACÓ DEL POETA

FINA I NETA

Era fina i neta
com un lliri blanc
Per la finestreta
m'estava mirant.

Jo que treballava
en el seu jardí,
també la mirava
sentint un neguit.

Ella va somriure.
Jo vaig enrogir.
Em digué "cuida'm
com fas al jardí".

Bé que vaig cuidar-la.
I fins va florir.

VELLS LLAURADORS

La llavor avui sembrada
Qui la recollirà?

Aquests pins que tallem ara,
Quant temps fa que els van plantar?
Qui va guanyar a la muntanya
uns conreus tan ordenats?

Qui va fer arribar l'aigua
dels torrents fins els sembrats?
Qui va tornar en bones terres
els paratges inclements?

Qui va fer més de mil guerres
contra les pedres i els vents?

Ja s'han mort tots aquells homes
llauradors dels primers camps.
Nosaltres collim les pomes
dels arbres que ells van plantar.

La llavor, avui sembrada
Qui la recollirà?

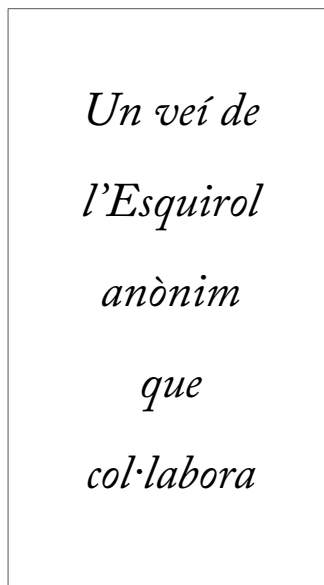
FORNERETA

Fornereta, filla
del millor flequer,
amb bona farina
ton pare et va fer.

La crosta morena
craquejant al mos.
La molla tobeta
i d'un gust golós.

Fornereta, filla
del millor flequer,
amb bona farina
ton pare et va fer.

Lluís Serrat Pagès

DOLÇAMARA *SOLANUM DULCAMARA*

Sinonímia: dulcamara, morella amargant, raïm de guilla

Família: solanàcies

Descripció: planta arbustiva de quasi 2 m., amb tiges enfiladisses, fulles alternes de forma lanceolada i flors violetes d'uns 2 cm de diàmetre. Fruits amb forma de baia de fins a 1 cm i de color vermell intens en madurar.

Localització: terrenys humits i ombrívols, boscos de ribera, a prop de corrents d'aigua.

Propietats: les tiges i l'escorça s'han utilitzat popularment com a diürètics i laxants. Les baies fresques, aplicades tòpicament tenen un intens efecte analgèsic

Recol·lecció: de juny a octubre.

VERDOLAGA *PORTULACA OLERACEA*

Sinonímia: fumatterra, herba de fum

Família: portulàcies

Descripció: planta anual de fins a 30 cm de longitud, tiges rèptils, suculentos d'un verd fosc i brillant, fulles oposades de fins a 3 cm, espatulades i molt gruixudes, flors de fins a 1,3 cm de diàmetre amb pètals de color groc.

Localització: en terrenys cultivats. amb abundant adob i en terres ermes.

Propietats: s'utilitza popularment com a laxant, diürètica, demulcent, hipoglucemiant, antihelmíntic i anafrodisíac.

Recol·lecció: estiu

DOLÇAMARA *SOLANUM DULCAMARA*

LA PLANTA

LA FLOR

VERDOLAGA *PORTULACA OLERACEA*

LA PLANTA

LA FLOR